

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE A ANDRAGOGIKY

KOLOTOČÁŘI VE 21. STOLETÍ

ANEŽ ŽIVOT SVĚTSKÝCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
OBOR: KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

VYPRACOVAL:

Jakub Tichý

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškeré
prameny, literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne 27. března 2013

.....

Poděkování

Zejména bych chtěl poděkovat svým respondentům za jejich ochotu a věnovaný čas. Dále bych chtěl poděkovat svému vedoucímu práce panu doktoru J. Šotolovi a svým blízkým za podporu.

ANOTACE

Práce je vytvořena na základě vlastního terénního výzkumu. Tento výzkum je zaměřen na konkrétní sociální skupinu světských. V práci se snažím skrze získaná data analyzovat jejich vnímání sociální reality, pojetí rodiny a příbuzenství, také se zaměřuji na kočovný život a s ním spojený význam domova. Dále se výzkumu zabývám statutem světského člověka, jeho vztahu k majoritní společnosti a sním spojenou stereotypizací a předsudky. Tyto jednotlivé části výzkumu, by měli předat ucelené informace o světských a vytvořit možný sociální obraz této specifické sociální skupiny.

V teoretické části se zabývám jednotlivými teoretickými pojmy skrze jednotlivé vědní obory zejména však antropologií a sociologií. Tyto pojmy považuji za důležité, abychom dokázali odpověď na otázku Co znamená být světským.

KLÍČOVÁ SLOVA

Světský, status, sociální skupina, příbuzenství, rodina, tradice, kočování, domov, Romové

ANOTATION

The thesis is based on the grounds of personally conducted field research. It specifically focuses on the distinct social group called “travelling carnival workers” or “travelling showmen”. The aim of the thesis is to utilise the obtained information to analyze the notion of social reality, concepts of family and kinship, and to offer further insights into the problematics of the nomadic way of life and related notion of “home“ within the established society. It further addresses the topic of acquired social status of travelling showmen, their relations towards the mainstream society and associated preconceptions and stereotypes. Through individual parts of the essay, it is the aim of the paper to present holistic representation of the travelling showmen society in its distinctive forms and features.

In its theoretical part, it is my aim to address individual theoretical problems through their corresponding fields, though mainly relying on the stances of social anthropology and sociology. I believe it is vitally important to address the basic question: “What constitutes the notion of travelling showmen”.

KEY WORDS

Travelling showmen, travelling carnival workers, status, social group, kinship, family, tradition, nomadic way of life, home, Gypsy, Romani People

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Vymezení teoretických pojmů	9
1.1. Sociální skupina	9
1.2. Status a role	9
1.2.1. Role	10
1.2.2. Typy statusů	10
1.2.3. Status a sociální diverzita	12
1.2.4. Status a prestiž	12
1.3. Sociální identita	12
1.4. Příbuzenství	13
1.4.1. Rodina	15
1.4.1.1. Sociální síť rodiny a rodinné vazby	16
1.4.2. Manželství	17
1.4.2.1. Postmaritální rezidence	18
1.4.2.2. Sňatková politika	18
1.5. Socializace	19
1.5.1. Význam socializace	20
1.5.2. Prostředí socializace a jeho dynamika	20
1.6. Předsudky a stereotypy	21
1.6.1. Stereotypy	22
1.6.2. Předsudky	23
2. Ústřední témata vztahující se k životu světských	25
2.1. Kočovnictví	25
2.1.1. Kočování a Romové	25
2.1.2. Kočování ve 20. století	26
2.2. Domov	27
2.3. Cirkus a světští	28
2.3.1. Původ cirkusu	28
2.3.2. Středověký cirkus	29
2.3.3. Nástup tradičního cirkusu	29
2.3.4. Cirkusy ve 20.století	30
PRAKTICKÁ ČÁST	32
3. Cíle výzkumu	32
4. Metodologie a realizace výzkumu	33
4.1. Metoda výzkumu	33
4.1.1. Design kvalitativního výzkumu	33
4.1.2. Exploratorní případová studie s prvky zakotvené teorie	34
4.2. Výběr výzkumného vzorku	35
4.2.1. Kontakt č.1 – Uherský Brod 7. 10. 2012	35

4.2.2. Kontakt č. 2 – Místřice 7. 10. 2012	36
4.2.3. Kontakt č. 3 – Zlín 2.11.2012	36
4.3. Charakteristika výzkumného vzorku	37
4.4. Metoda sběru dat	38
4.5. Dílčí informační zdroje	39
4.6. Metoda analýzy dat	40
5. Výsledky výzkumu	41
5.1. Vymezení pojmu světský	41
5.2. Status světský	42
5.2.1. Status a sociální identita	44
5.3. Rodina	45
5.3.1. Socializace	46
5.3.2. Sňatková politika světských	48
5.3.3. Postmaritální rezidence	50
5.3.4. Sociální síť rodiny	51
5.4. Formování domova skrze kočovný život	53
5.5. Vzdělání a sociální kontrola	55
5.6. Předsudky a stereotypy	58
5.7. Světští a Romové	59
5.8. Odchod od světských	61
5.9. Závěrečné shrnutí výsledků výzkumu	62
ZÁVĚR	64
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	65
<i>Prameny</i>	65
<i>Bibliografie</i>	66
<i>Elektronické zdroje</i>	69

ÚVOD

Ve své práci se budu zabývat soudobými kolotočáři¹, u kterých se budu snažit popsat jejich život, vidění světa a sociální strukturu. Budu hledat specifika, na základě kterých se definují jako světští a kterými se odlišují od majoritní společnosti. Tyto specifika jejich kultury a života, které je vymezují vůči majoritě, se staly ústředním tématem mé práce – zejména pojetí rodiny, příbuzenství, vzdělávání, kočovný způsob života a jejich sociální status. Skrze tyto dílčí aspekty jejich kultury a způsobu života se snažím odpovědět na otázku: „Kdo jsou světští?“.

O tématu světských nebyla dosud publikována žádná vědecká práce, která by se jimi komplexněji zabývala. Zmiňují se o nich pouze lingvisté pro jejich specifický jazyk. Tyto práce jsou však pro vytvoření uceleného obrazu světského člověka a struktury jeho života, identity a chápání světa nedostačující, jelikož se zaměřují pouze na dílčí oblasti jejich kultury a způsobu života a nemohou tak podat komplexní pohled na tuto velmi specifickou komunitu. Proto budu tyto materiály brát jako doprovodné zdroje. Primárně budu ve svém výzkumu vycházet z informací, které jsem získal během vlastního terénního výzkumu, který jsem provedl u jedné ze skupin světských. Na základě těchto materiálů se pak budu věnovat analýze jednotlivých kategorií života světského.

Světský svět je nesmírně široké téma, které není možné na prostoru bakalářské práce vyložit zcela dopodrobna. Proto tato práce slouží spíše jako pilotní projekt uvádějící do problematiky, které bych chtěl v budoucnu věnovat další rozsáhlejší výzkum

¹ V názvu bakalářské práce sice používám termín kolotočáři, avšak to je s důvodu jeho rozšíření v majoritní společnosti. Od teď budu mluvit o kolotočářích výhradně jako o světských, což je nejvhodnější označení, jelikož se tímto termínem sami definují.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení teoretických pojmů

1.1. Sociální skupina

Jako každý člověk jsou i světští lidé součástí konkrétní společnosti. Každá společnost je svým vlastním originálním způsobem rozmanitá, to znamená, že je tvořena menšími sociálními celky, které se odborně označují jako sociální skupiny. Na základě toho pojmám světšké jako sociální skupinu. Je proto důležité abychom si sociální skupinu jasně definovali, skrze ni pak lépe pochopíme dynamiku světa světských.

J. Malina definuje sociální skupinu ve své teorii jako „relativně stálý soubor lidí spojených určitým cílem, činností, společnými zájmy, hodnotami a normami chování; zprostředkující článek mezi člověkem jako izolovaným individuem a společností jako sociálním útvarem. Je významný pro průběh socializace; mezi členy skupiny vznikají více nebo méně pevné vazby, skupina je schopna vystupovat navenek jednotně (mívá vlastní identitu), je schopna vědomého rozlišení na „my“ (skupina vnitřní, do které patřím) a „oni“ (skupina vnější, do které nepatřím).“² Uvedená teorie je však pouze jednou z mnoha užívaných teorií sociální skupiny. Vymezením problematiky sociální skupiny se totiž zabývá celá řada vědců napříč sociálními vědami. Pro cíle práce se mi však tato teorie jeví jako neadekvátnější, jednak pro svůj antropologický charakter, ale zejména proto, že jasně formuluje klíčové aspekty, na které budu v praktické části klást důraz.

1.2. Status a role

Pokud chceme pochopit jednotlivé aspekty sociálního života světských lidí, které nyní chápeme jako sociální skupinu, a následně pak konstruovat komplexní obraz jejich sociální reality, je na místě abych si zde vyložil teorii sociálních statusů a rolí, se kterou budu nadále pracovat. Každý člen společnosti nutně disponuje určitými právy a povinnostmi vůči ostatním členům dané společnosti. Práva a povinnosti se transformují při změně sociálního prostředí a také při změně

² MALINA, Jaroslav et. al. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. [CD-ROM]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 3728.

jednotlivců, kteří vstupují do vzájemné interakce. „Chceme-li analyticky rozlišovat mezi těmito aspekty sociálního procesu, hovoříme obvykle o sociálních stavech. Stav je sociálně definovaný aspekt osoby, který určuje sociální vztahy“.³ Avšak člověk není definován pouze na základě jednoho stavu, ale souhrnem všech stavů, které mu společnost přiřadila. Jedinec ve společnosti proto může disponovat stavy, které se vážou na jeho práci, postavení v rodině, víru, etnickou příslušnost, politickou orientaci, ale i třeba na základě koníčků, které pěstuje. Stav je tedy konstruktem lidské společnosti, který je pojítkem pro společenské kategorie. Tyto kategorie jsou účelně tvořené v sociální realitě skrze jejich apriorní schopnost pro společnost, tj. vytváření jisté společenské diverzity.

1.2.1. Role

Teorii o kategorizaci společnosti na základě stavů poprvé rozpracoval antropolog Ralph Linton ve svém díle *The study of man* (1936), kde ke stavu připojil pojem roli. Tyto dva pojmy jsou v laické diskuzi často zaměňovány, avšak Linton tuto plasticitu pojmů odmítá. Roli vymezuje jako „dynamický aspekt stavu, tedy jako skutečné chování člověka v rámci vymezení daného jeho stavem.“⁴ Stav tedy ve společnosti vystupuje jako determinant pro roli, tedy chování, které je očekáváno od jedince, jenž je nositelem daného stavu. Můžeme to tedy pojmut i tak, že stav je návodem pro konkrétní jednání člověka v sociální interakci, které se realizuje právě v roli, jež je okolím očekávána.⁵

1.2.2. Typy stavů

Linton definuje dvě kategorie stavů, mluví o tzv. askriptivních (připsaných) stavech a o získaných stavech. Připsaný stav získává člověk při narození, tzn. že se rodí s dispozicemi, které mu v budoucnu zaručí určitý stav získat. Je to souhrn nejen biologicky daných predispozic jako např. pohlaví, barva pleti, tělesné postižení či příbuzenství. Askriptivní stav totiž může disponovat i kulturním charakterem, který je jedinci přidělen na základě jeho společenské příslušnosti od ostatních příslušníků dané společnosti, do níž se narodil. S ohledem na mé téma považuji za

³ ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. s. 68.

⁴ Tamtéž, s. 69.

⁵ Problematiku role, zejména sociální jev, kdy se jedinec s rolí neztotožní a snaží se od ní odstoupit, detailně vypracoval Erving Goffman ve svém díle *Všichni hrajeme divadlo: sebeprezentace v každodenním životě* (česky 1999). Avšak pro cíle této práce je vymezení pojmu role, které jsem předložil, dostačující.

nutné věnovat se více dynamice problému askriptivního statusu s nebiologickou povahou než statusu získanému. V praktické části se totiž ukáže jako jedna z klíčových složek života světského člověka.

Nebiologické askriptivní statusy se nacházejí zejména ve společnostech, popřípadě sociálních skupinách, které jsou silně tradiční. Jedná se o společnosti, jenž kladou silný důraz na příbuzenství, rodovou příslušnost, věk či pohlaví.⁶ Z antropologického hlediska by se dalo říci, že zde mluvím o jednodušších formách společností, avšak to by mohlo vzbudit negativní konotace. Mým záměrem je poukázat na fakt, že ať už jde o tradiční společnosti nebo obecně sociální skupiny, hraje připsaný status vždy klíčovou roli v životě jedince. Tvrdím tedy následující: askriptivních statusů, které vyplývají z nefyzické stránky člověka a jsou přiděleny na základě určité kulturní tradice a kolektivní zkušenosti, které se osvědčily jako sociálně funkční pro danou sociální skupinu, chceme-li ve větší míře společnost, je skoro nemožné se zbavit, stejně jako těch biologicky daných. Je to z důvodu jejich sociální a kulturní stability, která je dána konkrétní společností.

Budoucnost člověka, jenž se nachází v typu společnosti, kterou jsem nastínil v předešlém odstavci, je z velké části určena jeho statusem. Dynamika jednotlivých složek statusu, který je tvořen na základě příbuzenství, tradic, norem a hodnotového žebříčku dané společnosti, vytváří nesmírně silný determinant pro životní cestu jedince. Jedinec, který je spojen takovým statusem jej často přejímá jako osobní identitu se všemi charakteristikami, které se k ní pojí.

Získaný status by se dal považovat za vynález moderní společnosti, respektive jeho existenci nacházíme ve všech společnostech světa, avšak pouze v moderních západních společnostech „vítězí“ získaný status nad askriptivním ve vztahu k postavení člověka ve společnosti.⁷ Z velké části je totiž spojen s profesí, kterou jedinec vykonává. To nám staví jeden ze základních postulátů současné antropologie o dichotomii mezi tradiční a moderní společností. Slovy Thomase H. Eriksena se „moderní společnosti od tradičních kvalitativně liší v tom, že v moderních společnostech se mnohé sociální statusy získávají, zatímco v tradičních

⁶ ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. s. 68 – 69.

⁷ Tamtéž.

společnostech je většina statusů připsaných“.⁸ Získaný status není vůči připsanému v opozici, právě naopak, aktivně spolu působí na sociální realitu společnosti.

1.2.3. Status a sociální diverzita

Zcela jistě se ve společnosti vyskytují takové statusy, které převáží role ostatních statusů, které člověk získal nebo s kterými se narodil. Takové statusy mohou být pro sociální identitu jedince natolik silné, že vytvoří odstup jeho nositele od ostatních příslušníků ve společnosti. Jedinci disponující identickými statusy se pak od většinové společnosti izolují a vytváří vlastní sociální skupiny, v nichž se sdružují.

1.2.4. Status a prestiž

Na závěr této kapitoly bych rád uvedl poslední vlastnost statusu, která mi přijde důležitá ve vztahu k tématu mé práce. Max Weber ve své teorii statusů mluví o tzv. prestiži statusu. Autor tím má na mysli fakt, že každý status je zatížen pozitivním či negativním hodnocením. Sociální skupiny, které se těší či netěší těmto hodnocením, označuje jako „párie“⁹. Musím však dodat, že prestiž statusu nemá transkulturní povahu. Prestiž totiž vychází z jednotlivých společností, které ji utváří na základě svého hodnotového žebříčku, norem a tradic.

Uvedl jsem, že status a role mají svůj vliv na utváření sociální identity jedince, proto považuji za nutné, sociální identitu v následující kapitole blíže specifikovat.

1.3. Sociální identita

Východiskem pro teorii sociální identity, kterou následně předložím, je četba díla *Sociální konstrukce reality* od autorů Bergera a Luckmanna. „Identita je jev, který je výslednicí dialektiky vztahu jedince a společnosti.“¹⁰ Člověk vnímá své prostředí na základě interpretace skrze osobní zkušenosti a tyto zkušenosti pak vytváří vlastní subjektivní realitu, ve které hraje klíčovou roli sociální identita. Tato identita je vytvářena v sociálních procesech, ve kterých se jedinec ocitá. Po utvoření je identita trvalá a mám vliv na vztahy k okolí jedince.

⁸ ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. s. 68.

⁹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 260.

¹⁰ BERGER, Peter L. – LUCKMAN, Thomas. *Sociální konstrukce reality*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. s. 171.

„Sociální procesy, jež se podílejí na formování a udržování identity, jsou dány sociální strukturou. Identity vytvořené vzájemným působením organismu, individuálního vědomí a sociální struktury zpětně danou sociální strukturu ovlivňují, udržují, obměňují.“¹¹ Autoři tedy tvrdí, že sociální identita je tvořena v prostředí, ve kterém se jedinec nachází. Tento jedinec o sobě určitým způsobem smýšlí, má jisté zkušenosti s realitou, na základě kterých si vytváří svůj osobní obraz světa. Toto smýšlení o okolním světě, ale zejména o sobě samém, je ovlivněno právě sociální strukturou. Ta nabízí jedinci možné alternativy k interpretaci reality, z nichž si vytváří jakýsi sociální kompromis, skrze který pak přistupuje ke společnosti.

Jak jsem již zmínil, člověk neinterpretuje pouze okolní svět, ale především sám sebe. A právě tímto procesem se vytváří sociální identita jako kombinace vidění sebe sama a toho, jak nás vidí a interpretuje naše okolí. Sociální identita se z velké části vytváří již během socializace, kdy si člověk interiorizuje hodnoty, normy a tradice ve své sociální skupině.¹²

1.4. Příbuzenství

Jelikož pro světského člověka je příbuzenství jedním ze základních hodnot, je potřeba věnovat tomuto tématu dostatečný prostor. Nejprve koncept příbuzenství ve stručnosti definuji a nastíním jeho klíčové aspekty. Následně pak vysvětlím, proč je příbuzenství jedním z hlavních témat antropologie a tedy i mé práce. V této kapitole tak předkládám další pojmy, které jsou klíčové pro tuto práci.

Lidstvo se od svého počátku snaží vnášet do vidění světa jistý řád, snaží se strukturovat realitu tak, aby vytvořil její ucelený a zejména srozumitelný obraz, jenž bude pro ostatní jedince smysluplný a mohl sloužit jako orientační bod pro interpretaci každodenního života. A právě příbuzenství je jedním z klíčových nástrojů jak této lidské snahy dosáhnout. J. Skupnik ve svém díle *Antropologie příbuzenství* (2010) píše následující: „Příbuzenství všude na světě lidem říká, v jakých vztazích jsou s dalšími konkrétními lidmi, jak se mají sami chovat a jaké

¹¹ BERGER, Peter L. – LUCKMAN, Thomas. *Sociální konstrukce reality*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. s. 170.

¹² Tamtéž, s. 173.

chování mohou očekávat.“¹³ Dále pak pokračuje ve vymezení příbuzenství a upozorňuje na fakt, že i přes jeho jasnou kulturní univerzalitu se jedná o pojem nesmírně dynamický a proměnlivý disponující nesmírnou rozmanitostí. Tyto vlastnosti jsou dány různými pojetími příbuzenství v odlišných kulturách, kde vztahy příbuzných osob mohou mít zcela jinou roli a důležitost pro jejich nositele než v kultuře jiné. A právě to dělá z příbuzenství nesmírně zajímavou oblast pro antropologický výzkum. Striktně biologicky vzato jsou v příbuzenství jasně dané kategorie, které určují vztahy podložené genetickým kódem, přesto však nacházíme v rozdílných kulturách zcela jiné interpretace příbuzenských struktur.¹⁴

Antropologie chápe příbuzenství jako originální mix kulturních kategorií, které jsou obvykle, i když nemusí být vždy, dány biologickými dispozicemi člověka. Tyto kategorie jsou interpretovány ve společnosti právě skrze kulturu, která jim přisuzuje jednotlivé významy. Na základě provedených antropologických výzkumů často chápou badatelé příbuzenství jako klíč ke kulturní klasifikaci lidí, kteří se pak nadále organizují v sociálních skupinách.

Nahlížím na příbuzenství z pohledu antropologie, tedy jako na kulturní konstrukt a jelikož kultura není iracionální, poukážu na cíle a předmět tohoto důmyslného kulturního konstrukt. Nejprve tedy cíle příbuzenství. Je to z velké části legitimita, která slouží, jako nástroj pro určení, kdo je s kým v příbuzenském vztahu a kdo ne. Tato legitimita je regulována příbuzenskými normami, které vytyčují hranice příbuzenské skupiny a udávají pravidla, která zamezují jednotlivcům do konkrétních příbuzenských skupin vstup, popřípadě předkládají „návod“ ve formě normy, který vstup do příbuzenské skupiny umožní (např. uzavření sňatku či adopce). Předměty příbuzenských vztahů jsou právě aktéři dané kultury. Příbuzenství se vztahuje ke každému jednotlivci ve společnosti zvlášť a do značné míry ho determinuje v další životní cestě. Klíčem pro tuto příbuzenskou determinaci je příbuzenský status, který je udělen na základě výše zmíněných norem. Problematiku statusů a rolí jsem vyložil v předešlé kapitole, proto se jimi nebudu dále zabývat.

¹³ SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. s. 14.

¹⁴ Tamtéž, s. 14 – 15.

Na začátku této kapitoly jsem řekl, že příbuzenství je jedním z klíčových témat antropologie a tím i této práce. Dovolím si zde citovat Thomas H. Eriksena, který ve svém díle *Sociální a kulturní antropologie* (2008) říká následující: „V mnoha společnostech je příbuzenství tou nejvýznamnější sociální institucí. Příbuzenská skupina v mnoha případech přebírá starost o živobytí, manželství, ochranu a sociální identitu jedince (...) existuje těsný vztah mezi příbuzenským systémem a dalšími aspekty uspořádání společnosti. To, co antropologové vymezují jako příbuzenský systém, může být v některých případech totožné se sociální organizací, protože příslušníci společnosti a většina jejich činností je uspořádána především podle zásad příbuznosti.“¹⁵ Skrze tuto definici jsem si formuloval další klíčové body, kterým se budu v teoretické části práce věnovat. Budou to kapitoly rodina a manželství, kde si definuji koncepty, kterými se budu zabývat také v praktické části a určím jejich jednotlivá specifika, jež budou přínosná pro další zkoumání v oblasti světského světa.

1.4.1. Rodina

Problematika rodiny se těší velkému zájmu na poli sociálních věd, zkoumá ji jak antropologie, sociologie, tak i pedagogika či psychologie. Každá z těchto věd k ní přistupuje svým vlastním originálním způsobem, nedá se však říci, že by se jejich pojetí výrazně lišilo. Zcela se shodnou pouze na faktu, že rodina je základem každé příbuzenské struktury. V mé práci budu vycházet z antropologického pojetí rodiny jak je definováno *Antropologickém slovníku* od J. Maliny. Vzhledem k rozsahu této práce se nehodlám zabývat všemi oblastmi teorie rodiny, které jsou předmětem vědeckého zkoumání, ale budu se orientovat pouze na oblasti, které považuji za relevantní konkrétně pro mé téma.

Rodina je „sociální skupina vytvořená na základě příbuzenských vazeb, nejčastěji afinních a filiačních, která bývá základním článkem sociální struktury a ekonomickou jednotkou. Její hlavní funkcí je reprodukce a výchova potomstva, respektive jejich socializace, přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.“¹⁶ Rodina je tedy základní společenská jednotka, která disponuje určitou příbuzenskou strukturou. Plní funkci reprodukční, kdy se od manželů

¹⁵ ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. s. 121 – 1 22.

¹⁶ MALINA, Jaroslav et. al. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. [CD-ROM]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 3422.

očekává nové potomstvo. Podle ideálního modelu, jak ho předložil J. Malina, by se toto potomstvo mělo skrze své příbuzné úspěšně socializovat a interiorizovat své hodnoty, normy a tradice, podle toho, jak jsou v dané kultuře uznávány.

Jak jsem již uvedl, považuji Malinovu definici za dostačující pro další užívání termínu rodina v teoretické i praktické části práce. Existuje však mnoho typů rodin, já zde uvedu pouze jeden, jelikož si myslím, že pro orientaci v dané problematice plní svoji funkci. Jde o tzv. monogamní manželskou rodinu, kterou tvoří manželský pár, případně společně s jejich potomky. Tato forma rodiny je typická především pro západní společnost. Dříve se používal termín „nukleární rodina“ od Talcotta Parsonse, který však sklidil ostrou kritikou kvůli teorii, kterou k ní předložil, jelikož nedokázala dostatečně flexibilně reagovat na sociální dynamiku ve společnosti.¹⁷

1.4.1.1. Sociální síť rodiny a rodinné vazby

V této podkapitole se budu věnovat tématu sociální sítě rodiny, jelikož ho považuji za významnou část teorie rodiny vzhledem k tomu, jak pojmají rodinu světské lidi. K problematice sociální sítě rodiny neexistuje příliš mnoho relevantní literatury, proto budu v této kapitole vycházet výhradně z díla *Rodina jako instituce a vztahová síť* (2003), kterou napsal Oldřich Matoušek.

I přes kritiku, kterou pojem „nukleární rodina“ sklidil, je tento v diskuzi o rodině stále hojně užíván. Matoušek se k tomu vyjadřuje následovně: „Odhaduje se, že v naší populaci tvoří úplné nukleární rodiny třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností. Zbytek, čili většinu, tvoří lidé žijící sami nebo jen s dítětem bez partnera, nebo příslušníci tří či čtyř generací v různých – z hlediska nukleární rodiny nekompletních – konstelací.“¹⁸ O rodině, ani nukleární, nelze uvažovat jako o samoregulačním sociálním objektu, který by nebyl vůči svému okolí, tj. vůči společnosti, v interakci. Právě schopnost plnit funkce rodiny, efektivně reagovat na vnější i vnitřní problémy, je závislá na vazbách rodiny vůči jejímu širšímu příbuzenskému okolí.

¹⁷ SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. s. 287 – 288.

¹⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. s. 84.

Autor dále pokračuje: „Toto spojení se nazývá sociální síť rodiny. Sociální síť rodiny je koalice rodin na sobě závislých, do níž se počítají ještě jiní nepříbuzní lidé (přátel, známí, popřípadě i profesionálové pracující v institucích, jež s rodinou přicházejí do styku). Tak jako platí o jednotlivcích, že jejich duševní a tělesné zdraví souvisí s jejich vazbami na rodinu, platí o pospolu malých žijících rodinách, že mnohé aspekty jejich prosperity jsou závislé na vazbách v širší rodině.“¹⁹ V hraničních událostech manželského života, např. při narození potomka, sílí sociální síť rodiny a upevňují se vazby na blízkou rodinu. V těchto meznících života se ukazuje do jaké míry je sociální síť dynamická a zároveň pevná, aby se dokázala efektivně přizpůsobit okolnostem, ve kterých se rodina nachází. Můžou nastat události, kdy se rodina rozpadne, ať už úmyslným přičiněním jednoho z partnerů (rozvod), nebo skrze tragickou událost (úmrtí). Proto je v zájmu každého jedince udržet silné vazby na sociální síť rodiny. Je prokázáno, že ten, kdo si udrží zdravé vazby, má výrazně lepší šanci se s nastalou situací pozitivně vyrovnat.

1.4.2. Manželství

Jak jsem uvedl v předešlé kapitole, manželský svazek je základním kamenem pro založení rodiny. Na následujících řádcích však poukážu také na fakt, že manželství nehraje roli pouze při vytváření rodiny, ale nese význam pro společnost daleko rozsáhlejší. Manželství je kulturní instituce s nesmírně pestrá dynamikou, kterou nacházíme napříč všemi různými kulturami světa. Existují však určité univerzální stabilní prvky, které bychom mohli najít ve všech formách manželství. Podle J. Maliny je to sexuální regulace ve vztahu mezi ženou a mužem, kteří jsou ve svazku manželském, plození potomků a jejich plná výchova (enkulturace), kooperace mezi partnery za účelem ekonomické stability a vytváření nových sociálních vazeb na příbuzné partnery. Nemalý význam nese i pro jedince citové a emoční naplnění. Další univerzální funkcí manželství je získání určitého sociálního statusu jak u manželů, tak u jejich dětí a ostatních příbuzných, kterých se uzavřený sňatek týká. Manželství by mělo být v ideálním případě trvalého charakteru.

²⁰ Skrze manželství se vytváří práva a povinnosti vůči ostatním příbuzným.

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. s. 84.

²⁰ MALINA, Jaroslav et. al. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. [CD-ROM]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 2371.

1.4.2.1. Postmaritální rezidence

Pokud se chceme věnovat dynamice manželství v celé jeho komplexnosti, jako antropologové nutně narazíme na tzv. „pravidla postmateriální rezidence“. Jedná se o institucionalizované kulturní vzorce, které specifikují, kde by měl nově vzniklý manželský pár žít a věnovat se různým aktivitám včetně předpokládaného rodičovství. „Koncept rodiny jako příbuzenské skupiny konstruované s užitím afinních a filiačních vazeb se v nich setkává s konceptem rezidenční skupiny běžně označované jako domácnost a předpokládá se (tak jak je to běžné v západní kultuře), že uzavření manželství je prvním krokem k založení domácnosti vzniku rodiny.“²¹ Z toho vyplývá, že v každé příbuzenské skupině existují určitá pravidla, která udávají, kam se nový pár po uzavření sňatku přemístí, tato pravidla však nemusí být absolutní a neměnná. J. Skupnik upozorňuje na fakt, že z velké části záleží na závažnosti konkrétního pravidla, do jaké míry je vynutitelné a do jaké míry je jeho porušení sankcionováno. Vždy záleží na širších okolnostech společenské situace, jež může být taková, že odmítnutí kulturní normy se stává pro manžele výhodné.²²

Rozebírat zde jednotlivé typy manželských rezidencí by nebylo pro mou práci nikterak přínosné. Tématu manželských rezidencí se proto budu opět věnovat až v praktické části bakalářské práce, kde poukážu na konkrétní typy manželských rezidencí, na které jsem ve svém výzkumu narazil.

1.4.2.2. Sňatková politika

Aby vůbec mohlo dojít k uzavření sňatku mezi partnery, musí se tito lidé nejdříve vzájemně poznat, to znamená dostat se do sociálního kontaktu. V této podkapitole se proto budu zabývat procesy, na základě kterých si jedinec vybírá svůj protějšek k nastolení instituce manželství. Důraz kladu zejména na kritéria, které se vážou na selekci potenciální partnerů. Sňatková politika, chceme-li výběr partnera, není zcela nahodilý proces, popřípadě proces, který by byl řízen čistě na základě citů, jak se v dnešní západní společnosti může zdát. Jedním z hlavních požadavků mužů i žen je touha po zajištění rodiny²³, jak po stránce materiální tak i v nehmotné oblasti.

²¹ SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. s. 293.

²² Tamtéž, s. 294.

²³ Na základě definice rodiny automaticky předpokládám, že manželé budou reprodukčně činní.

Proto při volbě svého protějšku volíme i na základě toho, jaké povolání vykonává, jaké jsou jeho potenciální vyhlídky do budoucna a zda nás spojují stejné zájmy a koníčky.

Pro mou práci jsou však nejdůležitější následující dvě pravidla výběru. První z nich říká, že jedinec vybírá na základě toho, z jaké sociální skupiny jeho protějšek pochází, přičemž nejčastěji bývá vyhledáván partner ze stejné sociální skupiny. Podle O. Matouška vyplývá z celé řady výzkumů, že statisticky má větší naději na úspěch právě manželství, jež je uzavřeno mezi příslušníky stejné sociální skupiny.²⁴ Podle druhého pravidla je výběr protějšku z velké části determinován také rodinou, ve níž jedinec vyrůstal, kde byl socializován a v rámci níž si osvojil soubor norem, hodnot a tradic, které považuje za kladné a orientuje podle nich svůj život. Na základě toho pak provádí selekci potenciálních partnerů.²⁵ Volba partnera je tedy proces složitý a nelehký, avšak na druhou stranu nesmírně pestrý. Emoce a city samozřejmě hrají při výběru partnera svou roli, ale na základě výše zmíněných faktů nemůžu tvrdit, že se jedná o primární kritéria výběru partnera.

1.5. Socializace

Socializace je nedílnou součástí každé rodiny. Vzhledem ke specifické socializaci jedince, se kterou jsem se setkal během výzkumu u světských lidí, považuji za nutné si tento pojem teoreticky vymezit. Jako synonymum se často používá také termín enkulturace, termín socializace je však v odborné diskuzi používán častěji a proto jej budu používat i já.

Antropologický slovník definuje socializaci jako „proces, jehož prostřednictvím dochází k předávání specifických kulturních představ, znalostí a dovedností starších generací generaci mladší, jejíž členové se teprve po osvojení těchto představ, znalostí a dovedností stávají plnohodnotnými představiteli své společnosti.“²⁶ Jedná se o dlouhodobý proces, který není jasně časově vymezen, obecně započíná narozením člověka a končí jeho úmrtím. Avšak nejsilněji se jedinec socializuje v mládí tj. v dětství a školním věku. Během života je člověk v neustále

²⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. s. 58 – 59.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ MALINA, Jaroslav et. al. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. [CD-ROM]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 3835.

interakci s druhými, kteří jednají na základě norem, které mají ve společnosti výsadní postavení. Na základě vzájemných interakcí s druhými, popřípadě prostřednictvím pozorování, si jedinec tyto normy, pravidla a sociální struktury interiorizuje – „zvnitřňuje si je do té míry, že je vnímá jako přirozenou součást svého pohledu na svět, nikoliv jako výsledek učení.“²⁷

1.5.1. Význam socializace

Socializace je nezbytný procesem jak pro jedince, tak i pro společnost samotnou. Pokud se daný jedinec nedokáže socializovat, ať už z důvodů psychopatologických nebo z důvodu zanedbání socializace jeho okolím²⁸, společnost se pro něj stává nesrozumitelnou a nedokáže se ztotožnit s normami, které v dané společnosti dominují. Takový jedinec neumí pracovat se sociálními strukturami, jež předjímají jednání ve společnosti a stávají se určitým návodem, jak ve společnosti jednat. Nesocializovaný jedinec proto může zažívat jisté formy společenské deprivace, jelikož se nedokáže ztotožnit s viděním světa příslušníků společnosti, do které nebyl efektivně socializován. Pro společnost představují nesocializovaní jedinci riziko, které může narušit její kontinuitu. Pokud má ve společnosti trvat shoda na určitých normách a hodnotách, které zaručí její stabilitu a omezí riziko konfliktů, musí mít jedinci ve společnosti zájem o efektivní socializaci nových jedinců ve společnosti.²⁹

1.5.2. Prostředí socializace a jeho dynamika

Prostředí, ve kterém se jedinec nejsilněji socializuje, byla po dlouhou dobu rodina. V moderní době zejména v západních společnostech však rodina ztrácí právě toto výsadní postavení v procesu socializace dítěte. Děje se to právě díky emancipaci jedince, která přichází stále dříve skrze rostoucí vliv masmédií, státních či privátních výchovných institucí a mimo-rodinného prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje, tj. prostředí vrstevníků. Zejména prostředí vrstevníků působí stále větší silou na socializaci jedince. Tento jev je dopadem vzdělávací politiky státu, které zavedením

²⁷ MALINA, Jaroslav et. al. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. [CD-ROM]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 3835.

²⁸ Zanedbáním socializace okolím je myšlena nedostatečná výchova jedince v rodině, popřípadě v jiné sociální skupině či státní instituci, která by měla výchovu člověka zajistit. Nedostatečná socializace se někdy označuje jako fenomén tzv. „vlčích dětí“.

²⁹ MALINA, Jaroslav et. al. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. [CD-ROM]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 3835.

povinné školní docházky vytváří vrstevnické skupiny. Ivo Možný tvrdí, že tím se vytvořil socializační systém, který je jednak čím dál více nezávislý od prostředí školy, které by mělo na jedince působit skrze učitele, ale zároveň slábne i socializační síla rodinného prostředí. Tento vrstevnický socializační systém vytváří vlastní hodnotový žebříček, priority a normy, které staví na platformě, jež vzniká ve styku s médii. Skrze tento socializační systém pak jedinec následně interpretuje i všechny ostatní.³⁰

Vědci tuto problematiku vymezily do dvou okruhů. Prvním z nich se zaměřil na rodiny s různými specifiky, která mají za následek snížení vlivu na dítě. Tato specifika charakterizovala rodiny jako neúplné, tedy chyběl jeden z rodičů nebo se jednalo o rodiny s malým kulturním či ekonomickým kapitálem. Výzkumy prokázaly, že čím jsou tyto specifika silnější, tím je slabší socializační síla rodiny. Jedinec je pak ve větší míře socializován médii a vrstevnickou skupinou. Druhý okruh se věnoval těmto vrstevnickým skupinám. Stěžejním dílem proto tento okruh se stalo dílo *Společnost adolescentů* (1961) od Jamese J. Colemena, ve kterém autor uvádí, že v době dospívání a puberty je jedinec ovlivněn více postoji, normami a hodnotami, které zaujímá autorita ve skupině vrstevníků, než autoritou svých rodičů.³¹ Mohu tedy říci, že v západní společnosti se v dnešní době skrze zásahy státní politiky přesunulo socializační prostředí z rodinného kruhu do prostředí vrstevníků, ve kterém se tento jedinec pohybuje.

1.6. Předsudky a stereotypy

Světští jako sociální skupina se mohou jevit členům majoritní společnosti jako uzavřený a izolovaný svět, do kterého je těžké proniknout. Na základě sociálního vyloučení, kterým trpí v podstatě všechny minoritní skupiny, které jsou uzavřeného charakteru, vznikají oboustranné předsudky a stereotypy. Je proto nutné, abych se i tomuto tématu alespoň v krátkosti věnoval a vymezil si pojmy předsudek a stereotyp tak, jak je hodlám ve své práci používat. Jedním z hlavních cílů této kapitoly je poukázat na to, jak tyto stereotypy a předsudky vytváří jasnou společenskou dichotomii, tedy dělení na „my“ a „oni“. Dále uvedu jednotlivé typy stereotypů, jejich charakteristiky a zdroje, ze kterých vycházejí a vznikají.

³⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. s. 166 – 167.

³¹ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. s. 144 – 145.

1.6.1. Stereotypy

Stereotyp je brán jako nedílná součást lidské psychiky, může být někdy považován za determinant v sociální interakci. Často funguje jako určující prvek v názorech daného jedince nebo jako klíč v hodnotovém žebříčku lidí. S pojmem stereotyp přichází poprvé v roce 1922 americký novinář W. Lippman, který si všímá jistých zkonstatovaných představ lidí o sociální realitě, které přejímají výhradně z cizí zkušenosti, místo ze své vlastní subjektivní. Nazývá je přímo „schémata vnímání“, která jsou apriori daná a určují způsob, jakým člověk uchopuje nové sociální jevy, s nimiž je konfrontován.³² Z toho vyplývá, že zdrojem stereotypu je z velké části nepřímá zkušenost, kterou jedinec nabývá v prostředí se silným sociálně-výchovným tlakem. Takové prostředí můžeme nacházet v rodině (zejména během procesu socializace), u přátel či na příkladu společenských vzorů, se kterými jsme konfrontováni v sociální realitě. „Na jejich utváření se dále podílí přenos skupinových norem a poznatků, veřejného mínění, někdy i škola a sdělovací prostředky. Stereotypy, které vznikají a jsou utvrzované na základě vlastních zkušeností, často souvisí s přeceněním jednotlivé, třeba i nahodilé události. Mají spíše iracionální charakter, a obtížně se proto mění čistě logickými argumenty.“³³ V moderní době se za jeden z hlavních zdrojů stereotypů považují média, pro svoji masovou povahu a dostupnost.

To, co činí stereotyp nevhodným zdrojem informací o sociální realitě není pouze zprostředkovaná zkušenost, popřípadě zkušenost subjektivní zatížená neschopností objektivně zhodnotit danou skutečnost, ale zejména jeho ideologická rovina. Stereotypy jsou často nadnesené informace, které bagatelizují danou problematiku. Pro jedince se stávají zjednodušujícím schématem pro jednání v sociální realitě.

T. H. Eriksen vidí ve stereotypech touhu po sociální klasifikaci společnosti, která pramení z postojů jednotlivých sociálních skupin ke kvalitativní rozdílnosti, která udává jasné hranice, ale zároveň se snaží potlačit rysy společné. Kvalitativní rozdíly jsou dle něj hodnotově zabarvené, s cílem vyzdvihnout sociální skupinu, do níž jedinec patří, nad druhou – cizí. Stereotypy umocňují pocit sounáležitosti

³² PETRUSEK, Miloslav – VODÁKOVÁ, Alena – MAŘÍKOVÁ, Hana, ed. *Velký sociologický slovník. II, P-Ž*. Praha: Karolinum, 1996. s. 1229.

³³ Tamtéž, s. 1229.

v sociální skupině a upevňují identitu člověka. Mohou působit jak kritéria pro hierarchizaci společenské struktury.³⁴ To, co jedinec tvrdí na základě předsudku o jiné osobě, popřípadě sociální skupině, je negací jeho vlastního chování. Jinak řečeno, pokud o jiném člověku tvrdím, že je špatný, automaticky tím tvrdím, že já špatný nejsem.

Sociální skupiny, na které jsou stereotypy uplatňovány, mohou být různého charakteru např. etnického, genderového, věkového, náboženského, dle povolání, které jejich členové vykonávají, ale i třeba na základě hudebního vkusu. Stereotypy ve společnosti slouží jako nástroj pro vytváření negativního obrazu „druhých“ v povědomí společnosti a následnou diskreditaci jejich pověsti ve veřejném mínění. Stereotypy, které jsou negativně zabarvené a namířené proti jednotlivým sociálním skupinám, nazýváme jako heterostereotypy. Vůči nim stojí autostereotypy, které jsou naopak zabarveny pozitivně, ty jsou naopak obvykle vztahovány na skupinu vlastní.

1.6.2. Předsudky

Ve *Velkém sociologickém slovníku* je předsudek definován jako „negativní postoj vůči určité skupině či skupinám lidí, který má ospravedlnit a posílit jejich diskriminaci, a to na základě jejich skupinového členství a nikoliv osobních vlastností. Předsudek je zvláštním druhem stereotypu, je zobecněním, podle něhož určitá kategorie lidí má kvalitu nižší než my sami, přičemž tento názor je brán za daný bez dalšího přezkoušení.“³⁵ Tato definice vychází z běžného pojetí předsudku jako negativního faktoru ve společnosti. Avšak Gordon W. Allport, jeden z nejvýznamnějších teoretiků problematiky předsudků, je svém díle *O předsudcích* (1954) chápe jak pozitivně, tak negativně. Druhým dechem ovšem dodává, že pozitivní předsudky nejsou natolik závažné, aby se jimi dále zabýval.³⁶

Problematika předsudků je nesmírně obsáhlá a široká, pro cíle této práce proto abstrahuji pouze ty části, které jsou přínosné pro praktickou část práce. Základem zůstává pojetí předsudku jakožto negativního stereotypu, který není

³⁴ ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. s. 318 – 319.

³⁵ PETRUSEK, Miloslav – VODÁKOVÁ, Alena – MAŘÍKOVÁ, Hana, ed.. *Velký sociologický slovník. II, P-Ž*. Praha: Karolinum, 1996. s. 875.

³⁶ ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004. s. 38 – 39.

orientován pouze na jedince ve společnosti, ale zejména na konkrétní sociální skupiny. Předsudky disponují stejnými charakteristikami jako stereotypy.

Z celé řady antropologických studií vyplývá fakt, že oběti předsudků nejčastěji reagují na své okolí, tzn. na jedince či celé skupiny, kteří vůči nim předsudky použijí, také skrze předsudky. Tento druh reakce se objevuje zejména v minoritních sociálních skupinách, které jsou díky svému postavení ve společnosti cítí znevýhodněné. Tyto předsudky se pak ve skupině jedinců, kteří se cítí být utlačováni, těší velké oblibě a vytváří u nich pocit sounáležitosti.³⁷ Můžeme tedy tvrdit, že skrze předsudky se v sociální skupině upevňuje sociální identita jedince, kterou sdílí s ostatními členy vlastní skupiny.

³⁷ ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004. s. 178 – 179.

2. Ústřední témata vztahující se k životu světských

2.1. Kočovnictví

Kočování, nomádství či „travelling“, to vše jsou názvy označující způsob života specifický pro určité sociální skupiny (světští, cirkusáci, hippies) či skupiny etnické (např. Romové)³⁸. U některých skupin, zejména u světských a cirkusáků, je kočování prostředkem nutným k obživě. V jejich případě se však nejedná o stabilní celoroční kočování. Jejich kočování se odvíjí od jejich práce a ta je fixována z velké části na počasí. V naší krajině jsou tedy pohyby světských vymezeny ročními obdobími, tzn. že rok dělí na produktivní část, která je obdobím kočování z místa na místo, a druhou část roku, kterou tráví ve svých domovech.³⁹

2.1.1. Kočování a Romové

Fenomén kočování je na našem území spojen zejména s Romy⁴⁰ a většina literatury na téma kočování je věnována právě jim. Proto je můj výklad kočování založen na základě studia kočování tohoto etnika. Za odborníka na kočovný život Romů a problematiku spojenou s ním, zejména na téma represí vůči kočovným skupinám z pozice státu, je považován profesor Ctibor Nečas. Jeho dílo se proto stane výchozím bodem pro tuto kapitolu.

„Kočovnictví bylo spojeno s tradičními romskými profesemi, zejména s kovářstvím a provozováním hudební činnosti, která však v moderní industriální a občanské společnosti přestaly plnit svou původní ekonomickou a sociální funkci. Zvláště však byl kočovný způsob života vázán na různé formy překupnictví a vykonávání prací a služeb, které přežívaly déle než tradiční romské profese.“⁴¹ Avšak tento způsob obživy byl nedostačující k ekonomickému zajištění, a proto se Romové uchýlovali k formám obživy, které nebyly legálního charakteru, jednalo se drobné loupeže, žebrotu, věštění, ale i různé formy zařikávání či jiných magických praktik. Tím se dostávali mimo formu kočovného způsobu života a jejich chování

³⁸ LIÉGEOIS, Jean-Pierre. *Rómovia, cigáni, kočovníci*. Bratislava: Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy Academia Istropolitana, 1997. s. 33.

³⁹ Vymezení pojmu domov u kočovných skupin se věnuji v následující kapitole.

⁴⁰ Vztahem mezi světskými a Romy se budu detailněji zabývat v praktické části práci. V tomto místě však mohu předeslat, že mezi způsobem kočování u Romů a světských nejsou zásadní rozdíly.

⁴¹ NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 51.

bylo považováno za potulku. Proto docházelo na našem území ke snaze zamezit kočování, a to skrze státní správu. Jako jeden z prvních byl zákon z 14. září 1888 vídeňského ministra vnitra, který kompletoval dosavadní represivní zákony vůči kočovným skupinám (zaměřoval se zejména na Romy) a začal v tomto směru přistřívat. V tomto zákoně se mluvilo o terorizaci obyvatelstva, kterou páchají kočovné skupiny a charakterizoval je jako sociálně nebezpečné. Tímto konkrétně umožňoval vyhostit Romy z měst, soudit je dle zákona o tuláctví či odvádět kočovníky (zejména Romy) k robotě.⁴² Podobných zákonů vycházelo nespočet a všechny s jediným cílem – omezit kočovný život, který byl označován jako tzv. „cikánský zlořád“.

2.1.2. Kočování ve 20. století

Při vzniku První republiky se poměry uvolnily společně s liberalizací společnosti, která cítila jistý odpor vůči minulému státnímu zřízení. Jak píše Nečas, postupně však sílil vliv konservatismu a s ním opět přicházely represe vůči kočovníkům.⁴³ Tyto represe však už nebyly cíleny jen na Romy, mezi kočovníky byli řazeni také „příslušníci kolotočů, houpaček a loutkových divadel“.⁴⁴ Tyto zákony se stále zostřovaly, kočovníci u sebe museli např. neustále nosit tzv. „kočovné listy“, kterými se prokazovali.

Represe vůči kočovnému životu pokračovali i po První světové válce a v době Protektorátu Čechy a Morava. Mezi odborníky je však za nejdrtivější zásah do kočovného života považován Zákon o trvalém usídlení kočujících osob z 17. října 1958, který vyžadoval jejich okamžité usazení a zakazoval další kočování.⁴⁵ Komunisté touto násilnou asimilační politikou dokončili proces snahy o vymýcení kočovného způsobu života u jednotlivých sociálních skupin. Nejvíce se tyto snahy dotkly právě Romů, ti však už z velké části s kočováním přestali dříve (z výše uvedených důvodů), tedy zhruba v průběhu 17. a 18. století, kdy začali kvůli svému netradičnímu způsobu života upadat čím dál víc v nelibost majoritní společnosti.

⁴² NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 51 – 53.

⁴³ Tamtéž, s. 54.

⁴⁴ Tamtéž, s. 57.

⁴⁵ Tamtéž, s. 101.

2.2. Domov

V této kapitola se pokusím konceptualizovat pojem domov s ohledem na specifika této práce. Zaměřím se na teorii domova, kterou předložila Magdalena Nowicková společně s Judith Okely a Sarah Allen. Tyto tři autorky patří mezi přední znalce tematiky domova v mobilních sociálních skupinách. Jednou z nejdůležitějších myšlenek, kterou předložily, je jejich nedůvěra v postmoderní pojetí lidské identity, která předpokládá vykořeněnost člověka na základě lokálně nevymezeného domova.⁴⁶

V pojetí postmoderních autorů je domov u sociálně mobilních skupin definován jako lokálně vymezené místo, kde se fixuje naše identita a tudíž pro naši práci nevyhovující. Nowicková přichází tedy s teorií, která specifika kočovného života respektuje. Domov chápe „jako mobilní entitu v otevřeném prostoru, která může i nemusí být geograficky umístěna“⁴⁷.

Dle výše zmíněné autorky disponuje domov určitými vlastnostmi, které jej charakterizují, jinými slovy, skrze tyto vlastnosti se stávají pro člověka domovem. Jsou to *objekty, lidé, vztahy a infrastruktura*.⁴⁸ Lidmi je myšlena sociální skupina, se kterou, jedinec cestuje. Na tuto skupinu se pojí vztahy, které určují dynamiku sociální skupiny. Jako objekty vystupují věci, se kterými je člověk na cestě, respektive díky kterým je na cestě. Dle autorky si je člověk ztotožní s místem, pokud v něm nachází určité zákonitosti a podobnosti, tím je myšlena infrastruktura. Pokud je tedy infrastruktura kočovného domova konstruována na základě určitého kódu, stává se pro jedince více uchopitelnou a skrze to domovem. Opakovatelnost, stejní lidé a stabilita jsou klíčovými prvky pro vybudování fungující infrastruktury domova.⁴⁹

⁴⁶ Mezi hlavní teoretiky konceptu „vykořeněného člověka“ skrze sociální mobilitu patří Zygmunt Bauman, který se „vykořeněním“ věnuje zejména v díle *Globalizace: důsledky pro člověka* (1999).

⁴⁷ Citace M. Nowickové z: WURMOVÁ, Alžběta, 2011. *Cirkus a nomádství*. Brno. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií. s. 29.

⁴⁸ NOWICKA, Magdalena. Mobile Locations: Construction of Home in a Group of Mobile Transnational Professionals. *Global Networks*. 2007, 7, 1. s. 69 – 89.

⁴⁹ Tamtéž, s. 69 – 89.

Na základě teorie dle Nowickové, kterou jsem právě předložil, budu v praktické části mé bakalářské práce poukazovat na její jednotlivé aspekty, které se promítají do reálného života světských.

2.3. Cirkus a světští

Cirkus je nedílnou součástí života světských, respektive jím po dlouho dobu byl⁵⁰. Z dnešního pohledu můžou světští a cirkus působit jako dva oddělené světy, jež spojuje leda kočovný život a touha bavit společnost. Avšak tento pohled není v souladu s mým výzkumem, jelikož mohu dokázat, jednak na základě odborné literatury, ale zejména z vypovědí mých informátorů, že svět cirkusu a svět světských byly pod dlouho dobu jeden a týž samý. Proto je nezbytné, abych se v této kapitole v krátkosti zmínil také k historii cirkusu. Skrze historii cirkusu pak lépe pochopíme problematiku světského světa v celé své šířce.

Nejprve vymezím, koho mám na mysli pod pojmem cirkusáci, aby nedošlo k teoretické zmatečnosti. Termín cirkusáci označuje jedince, kteří se živí bavením společnosti, tj. jako komedianti, herci, mimové, kouzelníci, zápasníci, akrobati, žongléři, provazochodci atd.

2.3.1. Původ cirkusu

Slovo cirkus pochází z řeckého „kirkos“, což bylo označení pro kruh nebo kruhového stavby ve starověkém Římě, které sloužily jako místo zábavy pro římský lid.⁵¹ V protáhlém elipsovitém prostoru obklopeném stupňovitým hledištěm se konaly hry v cirku, mezi než původně patřily závody dvoj-, troj-, a čtyřsprežení nebo trojské závody mladíků na koních a dále též různé skupinové jezdecké hry jako pětiboj (běh, zápas, box, skok a hod diskem), štvanice a gladiátorské zápasy⁵². S cirkusy, jak je známe dnes, neměl cirkus ve starověkém Římě mnoho společného, můžeme však nalézt určitou podobnost mezi tehdejšími disciplínami a dnešními cirkusovými performancemi. Některé z nich bychom našli dokonce v historicky

⁵⁰ Toto stanoviska vyplývá z rozhovorů, které jsem získal během svého výzkumu.

⁵¹ CIHLÁŘ, Ondřej. *Nový cirku: s doslovem O atribuci divadlu od Jana Dvořáka*. Praha: Pražská scéna, 2006. s. 12.

⁵² PAVLOVSKÝ, Petr – ZDENKOVÁ, Marie et. al. *Základní pojmy divadla: teatrologický slovník*. Praha: Libri, 2004. s. 39.

prvním cirkuse ve starověkém Římě, v tzv. Cirkusu Maximus⁵³ jako doprovodný program mezi zápasy gladiátorů, veřejnými popravami či závody vozů. Mezi tyto doprovodná představení patřila např. drezůra zvíře, maskované komediantské vystoupení či krasojezdectví. Nicméně s pádem Římské říše ve 4. stol. n. l. do určité míry zaniká i tato římská tradice a dochází ke změně cirkusového světa.⁵⁴

2.3.2. Středověký cirkus

O. Cihlár píše o těchto změnách následujícím způsobem: „Kejklíři, šaškové, mimové, akrobati, provazochodci a žongléři se rozutekli kočovat od města k městu. Na dlouhá staletí se tyto skupiny dostaly na hranu neoficiálního, zakázaného či v tom lepším případě tolerovaného umění a to také v souvislosti s nástupem křesťanství a jeho snahy vést i prostý lid k duchovním hodnotám, jimž tyto produkce nemohly vyhovovat. Vystupování po tržištích a slavnostech a neustálým pohybem položili potulní komedianti základ kočovného života spojeného často s bídou a opovržením ze strany většinové kultivované společnosti.“⁵⁵

Můžeme tedy vidět, že na počátku byl cirkus povahou statický, následně však byli lidé provozující cirkusové řemeslo pod tlakem jistých historických událostí nuceni začít s kočováním, které bylo v tehdejší společnosti vnímáno jako podřadný způsob života, a tím dochází k vyloučení kočovníků z majoritní společnosti. Cirkus, který byl dříve uznáván jako oblíbená forma zábavy, se nyní stal pro společnost rizikovým a nežádoucím. Toto stanovisko umocňovala o to více církev, která se obávala nemožnosti kontroly nad touto skupinou lidí, jež v jejich očích narušovala řád světa a společnosti. Svým jednáním o to více prohlubovala sociální diverzitu mezi cirkusáky a majoritou.

2.3.3. Nástup tradičního cirkusu

V polovině 18. století se mluví o tzv. cirkuse tradičním, který přetrvává až do konce 20. století. Tento typ cirkusu je charakteristický velkou oblibou jezdeckého umění a odlišuje se především skrze transformaci cílového divka – novým divákem

⁵³ HANČL, Antonín. *Ejhle, cirkusy a varieté: První český cirkusový slovník*. Brno: Rovnost, 1995. s. 17.

⁵⁴ KAŠPAR, David, 2003. *Divadlo a cirkus, aneb, Kapitoly o vzájemném vztahu*. Praha. Bakalářská diplomová práce. Akademie múzických umění v Praze. Katedra produkce. s. 3.

⁵⁵ CIHLÁŘ, Ondřej. *Nový cirku: s doslovem O atribuci divadlu od Jana Dvořáka*. Praha: Pražská scéna, 2006. s. 14.

se stává šlechta, které především právě umělecké jezdectví silně imponuje. Díky prestiži, kterou mu zájem aristokracie zajistil, se z cirkusu stává vybraný kulturní zážitek. Dochází také ke změně způsobu jeho provozování, cirkus se stává opět statickým, tzn. že se přemísťuje do budov speciálně vystavěných pro tyto účely.

V té době také dochází k fixaci označení cirkus v povědomí veřejnosti. Stěžejní zásluhu na tom nese londýnský cirkus The Royal Circus. Cirkus je již masovou zábavou, která se šíří po celém světě.⁵⁶ Karel Kludský, příslušník jedno z nejslavnějších cirkusových rodů, říká o těchto cirkusech následující: „Tihle ti ‚cirkusáci‘ jezdili nejvýš na výměnu do několika málo měst. Jejich budovy byly spíše divadla než cirkusy.“⁵⁷ Tento stav však také netrval dlouho. Impulsem, který donutil cirkusáky začít opět kočovat, byl americký cirkus The Ringling Brothers, Barnum and Bailey, jenž působil ve druhé polovině 19. stol. Tento cirkus totiž obnovil kočovný způsob života a slavil díky tomu nebývalý úspěch. Zanedlouho se kočovný trend uplatnil také u dalších evropských cirkusů. Tato situace panuje až do poloviny 20. století, kdy do cirkusového světa zasáhne 2. světová válka. Evropa se dělí na Východní a Západní a kočovný způsob života se stává velmi problematickým.⁵⁸

2.3.4. Cirkusy ve 20.století

V této práci se zabývám, světskými na území ČR, a jelikož Česká země spadala do zemí Sovětského bloku, nepovažuji za nutné rozvádět problematiku vývoje cirkusu během Studené války na Západě. Zavedením komunistické ideologie se razantně promítlo do života cirkusáků. „Zestátnění a drastické snížení počtu cirkusů mělo snad jediný pozitivní dopad. Selekcí a omezením počtu pracovních míst, mohli zůstat u cirkusu jen ti nejlepší artisté a došlo tak k jejich koncentraci do jednotlivých ‚společností‘. Ve velice řídkých konfrontačních zájezdech do západní Evropy tak mohly cirkusy z východu triumfovat svou vysokou úrovní. Jednotlivé cirkusové ‚značky‘ státních podniků byly však drženy vnější silou, tradiční rody v nich ukryté často hrály na sebe a prostředí se korumpovalo.“⁵⁹ Komunistický režim koncentroval cirkusy a světské do jednoho státního podniku s názvem

⁵⁶ CIHLÁŘ, Ondřej. *Nový cirku: s doslovem O atribuci divadlu od Jana Dvořáka*. Praha: Pražská scéna, 2006. s. 17 – 18.

⁵⁷ KLUDSKÝ, Karel – CIBULA, Václav. *Život v manéži*. Praha: 1966. s. 162.

⁵⁸ CIHLÁŘ, Ondřej. *Nový cirku: s doslovem O atribuci divadlu od Jana Dvořáka*. Praha: Pražská scéna, 2006. s. 23 – 24.

⁵⁹ Tamtéž, s. 24.

Československé cirkusy, varieté a lunaparky.⁶⁰ Po rozpadu SSSR se cirkusáci a světští rozdělují a jejich majetek je jim navrácen v restitucích.

V této kapitole jsem poukázal na fakt toho, že cirkusový svět a svět světských dlouho tvořil jeden a ten samý. Za dob komunismu byli cirkusáci spolu se světskými dokonce organizováni v rámci jedné státní složky, dnes jsou tyto dvě sociální skupiny od sebe relativně oddělené. V praktické části však poukážu, že určité vazby mezi nimi stále existují.

⁶⁰ PAVLOVSKÝ, Petr – ZDEŇKOVÁ, Marie et. al. *Základní pojmy divadla: teatrologický slovník*. Praha: Libri, 2004. s. 42.

PRAKTICKÁ ČÁST

3. Cíle výzkumu

Hlavním cílem mého výzkumu je analýza sociálního světa světského jedince. Tuto analýzu provedu na základě jednotlivých kategorií, které považuji za klíčové v životě světských. Ve výzkumné části se budu zabývat následujícím tématy:

- sociální status světského jedince,
- pojetí příbuzenství, rodiny a sňatkové politiky,
- řemeslo světských a specifika s tím související,
- kočovný způsob života a pojetí domova.

Dalším cílem výzkumu je poukázat na stereotypizaci, která se ke světským neodmyslitelně váže. Tyto stereotypy a předsudky, které jsou v majoritní společnosti zakotveny, se budu snažit analyzovat a vysvětlit jejich možné prameny. Skrze popis jejich specifické formy vzdělávání se budu snažit poukázat na odlišnosti v sociálních procesech od majoritní společnosti, které se k němu váží, zejména fenomén socializace. Analýza jednotlivých oblastí pak dohromady vytvoří obraz sociální reality jak ji vidí světský člověk a sním obraz spojené sociální struktury jeho světa.

4. Metodologie a realizace výzkumu

4.1. Metoda výzkumu

Na základě definování cílů práce, které jsem výše uvedl, jsem došel k závěru, že pro mou práci zvolím jako výzkumnou metodu formu kvalitativního výzkumu. Jeví se mi totiž jako neadekvátnější metoda na základě jeho základních specifíků, které si dovoluji v krátkosti rozvést.

Jedná se o výzkumnou metodu, která se na rozdíl od kvantitativního výzkumu nesnaží do určité míry predikovat lidské chování a jednání na základě nasbíraných tvrdých dat. Jedná se o naopak o přístup, který se snaží sociální jevy vysvětlit pomocí konstruované teorie, která se vytváří během výzkumu. Tento přístup se zaměřuje na statisticky menší sociální fenomény, nežli výzkum kvantitativní. Snaží se proniknout více do hloubky konkrétního problému a to právě skrze nástroje, které při výzkumu používá. Kvalitativní přístup je zcela jistě více induktivní oproti kvantitativní metodě, která se snaží spíše o „hypoteticko–deduktivní analýzu“.⁶¹ Skrze nástroje kvalitativního výzkumu se ocitnu přímo v terénu, kde se objekt mého výzkumného zájmu nachází. Dále mi kvalitativní výzkum dovolí pružně pracovat s dílčím výzkumným materiálem, který budu během svého výzkumu využívat. Jako poslední důvod, proč jsem si vybral tento výzkumný přístup, je jeho emergentní charakter, který mi dovoluje během výzkumu měnit výzkumný plán, definovat nové výzkumné otázky a modifikovat analýzu dat, které jsem svým přičiněním získal.⁶² Díky tomu jsem se dokázal efektivně vyrovnávat s problémy⁶³, na které jsem během mého výzkumu narážel.

4.1.1. Design kvalitativního výzkumu

Designem kvalitativního výzkumu rozumím plán výzkumu. Jako výzkumník si definuji základní podmínky, ve kterých budu následný výzkum provádět. Nejde tedy o metodu sběru dat a ani jejich navazující analýzu, pouze vysvětlím jaké sociální jevy budu zkoumat (což jsem již řekl v kapitole Cíle výzkumu), budu se tedy

⁶¹ ŠVAŘÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára et. al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s. 13 – 15.

⁶² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 51.

⁶³ Tyto problémy podrobněji rozvádím v kapitole Design kvalitativního výzkumu.

zabývat pouze tím, jak k takovým jevům budu metodologicky přistupovat⁶⁴. Nejprve však k problematice designů výzkumu.

Nabízí se celá řada zavedených designů výzkumu, u kterých jsou dané jasné metodologické postupy, z nichž jsem v prvotní fázi výzkumu měl v úmyslu zvolit jednu pro můj výzkum nejvhodnější. Vzhledem ke komplikacím, se kterými jsem se během výzkumu setkal, jsem nucen zkompilevat do určité míry vlastní design, který bude respektovat specifika mé práce. Tento postup však není v sociálních vědách ničím neobvyklým. Švaříček a Šed'ová mluví o takzvaném pragmatickém výzkumu, který je inspirován jednotlivými designy a je vytvářen ad hoc během výzkumu. Takový výzkumník pak následně vytváří vlastní originální kombinace sběru dat.⁶⁵

Hlavním důvodem, který mě k volbě této metody přivedl, byla problematická domluva a spolupráce s některými informátory, kteří mi na poslední chvíli odřekli druhé kolo domluvených rozhovorů, popř. se jednoduše nedostavili. Tato druhá vlna rozhovorů byla klíčovým předpokladem pro další pokrok ve výzkumu – očekával jsem prohloubení již získaných informací nezbytné ke konstrukci zakotvené teorie, kterou jsem původně zamýšlel, a rozšíření výzkumného vzorku skrze nové kontakty na potenciální respondenty. Z důvodu již zmíněných komplikací jsem však nakonec nucen původně zamýšlenou koncepci práce pozměnit. Přesto hrají rozhovory, které jsem provedl, v mém výzkumu stěžejní roli.

4.1.2. Exploratorní případová studie s prvky zakotvené teorie

Jak vyplývá již z názvu, vytvářím kombinaci dvou výzkumných designů – případové studie a zakotvené teorie s exploratorním charakterem. Případová studie se hodí pro tento výzkum z následujících důvodů. V pojetí R. Yina, jednoho ze stěžejních teoretiků metody případové studie, existuje předpoklad, že se musí jednat o integrovaný systém s jasně vymezenými hranicemi⁶⁶. Jak jsem již několikrát uvedl, světské chápu jako sociální skupinu, tento předpoklad tedy splňuji. Dále je dle Yina důležité, aby se výzkum prováděl v reálném kontextu, v co nejvíce přirozených podmínkách, což jsem také splnil. A posledním a hlavním důvodem, proč využívám z části případovou studii, je možnost pracovat se všemi možnými dostupnými

⁶⁴ ŠVAŘÍČEK, Roman – ŠEDOVÁ, Klára et. al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s. 83.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 103.

informačními zdroji, jenž mi poslouží k získání údajů a které budu následně analyzovat⁶⁷. Zakotvenou teorii volím pro její specifickou metodu analýzy zdrojů tzv. otevřené kódování, které mi dovolí konstruovat možné hypotézy, výzkumné otázky a do určité míry i teorii na základě kategorií, které si vytvořím.⁶⁸ Poslední části mé teorie je její exploratorní charakter⁶⁹. Ten je dán faktem, že neexistuje odborná ani jiná literatura, které by se komplexněji zabývala tématem světských lidí. Na základě toho přistupuji ke světským jako neznámému případu včetně struktury, která jej tvoří.⁷⁰ Proto jsou výsledky mého výzkumu z části pouze hypotetické. Z velké části беру tuto práci jako přípravu na další výzkum, který bych chtěl v oblasti světských v budoucnu provést, mohu tedy říci, že tato práce je pilotní projekt.

4.2. Výběr výzkumného vzorku

Získat kontakt na světské není vůbec jednoduchým úkolem, neorganizují se v žádném spolku a najít je skrze státní sféru se jevílo jako nemožné. Na základě toho jsem usoudil, že jediným možným způsobem, jak se světskými navázat kontakt, je vyrazit na pouť, hody či zábavu, kde svěští provozují své řemeslo. Proto jsem si na začátku výzkumný vzorek prozatím jasně nedefinoval a čekal jsem až na první kontakt v terénu. Celkem jsem navštívil tři místa, kde se zrovna svěští nacházeli. V krátkosti tyto tři první kontakty popíšu dle časové posloupnosti, aby se dokreslil celkový obraz výběru výzkumného vzorku.

4.2.1. Kontakt č.1 – Uherský Brod 7. 10. 2012

Můj první výzkumný kontakt se světskými se konal na Růžencové pouti v centru Uherského Brodu. Abych získal orientaci v terénu, několikrát jsem si pouť prošel a vytipoval jsem si potenciálního prvotního respondenta, jenž se mi na základě kritérií, které uvedu, jevil jako nejvhodnější výchozí kontakt. Určil jsem si, že by se mělo jednat o ženu ve středním věku, protože předpokládám, že ženy budou sdílnější, než opačné pohlaví, což se později ukázalo jako pravdivý předpoklad. Jako místo prvního kontaktu jsem zvolil oblast mimo centrum dění, jelikož hlasitá hudba

⁶⁷ YIN, Robert K. *Case study research: design and methods*. SAGE Publications, 2003. s. 13 – 14.

⁶⁸ ŠVARÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára et. al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s. 90 – 92.

⁶⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 108.

⁷⁰ ŠVARÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára et. al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s. 102.

mohla komunikaci ztížit. Úspěšné navázání kontaktu mohla mimo jiné ohrozit také přítomnost zákazníků, proto jsem pátral po atrakci, o níž nebyl příliš velký zájem.

Těmto kritériím nejlépe odpovídal stánek, kde si zákazník mohl vzduchovou pistolí vystřelit papírovou růží či přesným hodem a následným sražením plechovek získat plyšové zvířátko. Vyzkoušení této atrakce se mi jevilo jako nejlepší cesta k navázání kontaktu. Oslovil jsem tedy světskou, zakoupil jsem si 3 hody míčkem a zkusil štěstí. Během série nešťastných hodů jsem se s ní dal řeči. Začal jsem jednoduchými otázkami jako např. jak dlouho jsou v Uherském Brodě či jak dlouho zde plánují pobýt. Tím jsem úspěšně navázal kontakt, následně jsem se pak představil jako jsem student UP a vysvětlil jí, že píši bakalářkou práci o světských a zeptal jsem, zda-li by nebyla ochotná poskytnou mi rozhovor. Dostalo se mi sice kladné odpovědi, avšak z důvodu její časové indispozice jsem pouť opustil pouze s příslibem a e-mailovou adresou, na kterou jsem se později ozval, odpovědi jsem se však již nedočkal.

4.2.2. Kontakt č. 2 – Mistřice 7. 10. 2012

Z Uherského Brodu, jsem ještě týž den pokračoval do vesničky Mistřice, kde se měla taktéž konat pouť. Po cestě se spustil déšť, který samozřejmě není pro provozování takových atrakcí žádoucí, což se taky potvrdilo ve chvíli, kdy jsem dorazil na pouť do Mistřic a kolotoče stály mimo provoz. V této situaci jsem neměl možnost stejné selekce prvního informátora jako v Uherském Brodě. Vešel jsem mezi atrakce a pozdravil hlouček světských, výhradně mužů, kteří postávali u zjevně porouchaného přístroje. Představil jsem se a následně pokračoval jako v případě kontaktu č.1. Bohužel tito svěšťáci nebyli sdílní, jejich odpovědi byly útržkové a o případné rozhovory neměli nejmenší zájem. V tomto druhém neúspěchu se promítlo nejen špatné počasí, ale i konkurence ze strany poutě v Uherském Brodě, která přilákala více zákazníků.

4.2.3. Kontakt č. 3 – Zlín 2.11.2012

Tento kontakt se uskutečnil přímo v mém rodném městě ve Zlíně na Náměstí práce. Světské jsem navštívil v odpoledních hodinách. Počasí naštěstí přálo, takže jsem se nebál neúspěchu jako v Mistřicích. Provedl jsem opět taktickou selekci prvotního informátora s jedinou změnou – nešel jsem ke střelnici, ale k houpačce ve

tvaru lodě. Zde jsem poprvé kontaktoval paní Dominiku⁷¹, která byla velice ochotná a sdílná. Proběhl mezi námi krátký asi 15-ti minutový rozhovor, během kterého jsem představil, vysvětlil záměr mé práce a poprosil ji o spolupráci. Úspěšně jsme si domluvili setkání hned na další den. Po předchozích neúspěších se tento kontakt projevil jako pozitivní a přínosný pro následný výzkum.

4.3. Charakteristika výzkumného vzorku

V této kapitole popíši jednotlivé narátory, kteří mi poskytli rozhovor, a kontaktní cestu k nim. Provedl jsem celkově čtyři rozhovory se čtyřmi světskými, tři byly s jejich svolením nahrány na diktafon, jeden byl zaznamenán pouze formou poznámek na papír. Všichni tito informátoři patřili do skupiny světských, které jsem kontaktoval ve Zlíně. Celkově skupina světských obsahovala tři rodiny s dětmi. Byli získáni metodou tzv. „sněhové koule“, kde jako informátor z nulté fáze⁷² figurovala paní Dominika. Všichni informátoři jsou ve vzájemném příbuzenském vztahu. Následně uvádím přehled základních charakteristik respondentů:

1) Paní Dominika (střední věk)

Respondent z tzv. „nulté fáze“. Narodila se jako světská v Brně. Má jednu sestru, je bezdětná. Získala základní vzdělání. Niky nepracovala jinak než u kolotočů. Rozhovor byl zaznamenán na diktafon.

2) Paní Pavlína (důchodový věk)

Paní Pavlína je matka paní Dominiky, narodila se do světské rodiny. Její rodiče byli z generace, kdy se kolotoče a cirkusové řemeslo provozovalo ještě společně. Matka artistka, otec kolotočář, provozovali také zápasnickou arénu. Celý život pracuje jako světská. Je vdovou. Část rozhovoru je zaznamenána na diktafon, část je ve formě poznámek na papír.

⁷¹ Z důvodu zachování anonymity neuvádím pravé jména respondentů.

⁷² MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístupy a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. s. 132 – 133.

3) Slečna Aneta (22 let)

Slečna Aneta je neteří paní Dominiky, paní Pavlína je tedy její babička. Otec je z kouzelnické rodiny, matka od světských. Má dosažené základní vzdělání. Rozhovor byl zaznamenán na diktafon.

4) Pan Pavel (střední věk)

Pan Pavel je bratranec paní Dominiky. Je ženatý a má děti. Celý život jezdí s kolotoči. Rozhovor byl zaznamenán na diktafon.

4.4. Metoda sběru dat

K získávání informací pro práci jsem zvolil strategii rozhovoru tzv. pomocí návodu, což se jevílo jako pro můj výzkumný záměr nejlepší možná metoda. Podle J. Hendla se jedná o metodu, kdy si výzkumník vytvoří seznam tematických okruhů, které je potřeba během interview probrat.⁷³ V mém případě se jednalo o následující okruhy otázek:

- Status světských,
- Rodina a příbuzenství,
- Pohled na vzdělávání,
- Vztahy k majoritní společnosti,
- Kočovní život,
- Vztahy uvnitř skupiny.

Tyto okruhy jsou však flexibilní, nejdou striktně za sebou, během rozhovorů jsem se k jednotlivým okruhům vracel, abych získal další informace. Otázky jsem formuloval na základě povahy probíhajícího rozhovoru, aniž bych narušil jeho kontinuitu. Díky tomu jsem získal informace v podobě relativně ucelených výpovědí mých respondentů. Celkově jsem uskutečnil čtyři rozhovory, které jsem provedl 2. a 3. listopadu 2012, během provozování atrakcí ve Zlíně. Rozhovory probíhaly přímo u světských, respektive na jedné z jejich atrakcí – řetízkovém kolotoči a střelnici. Získané informace odpovídaly mým okruhům. Mezi rozhovory jsem okruhy opravoval na základě toho, jak probíhal vždy předešlý rozhovor. Jelikož mí respondenti byli velice sdílní, dostalo se mi dokonce více informací i mimo

⁷³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 174.

předpřipravené tematické okruhy. Rozhovory jsem se snažil vést jednotlivě, jeden jsem však vedl s dvěma světskými zároveň⁷⁴ a do druhého rozhovoru s paní Dominikou nám vstoupila její matka, které přinesla ukázat staré rodinné fotografie. Tento průběh rozhovorů nijak neohrozil mé dotazování, naopak mohu říci, že vstupy druhého světského byly přínosné, jak z hlediska doplnění informací, tak zejména pro jejich potvrzení nebo vyvrácení odpovědí druhého. Celkově jsem získal 100 minut audio záznamu, průměrně tedy má jeden rozhovor 25 minut.

Jelikož je má výzkumná metoda založena zčásti na případové studii, která se vyznačuje svojí komplexní povahou, použiji k výzkumu také různé druhy dostupných materiálů týkající se tématu, které charakterizují v následující kapitole.

4.5. Dílčí informační zdroje

Dalším zdrojem dat, který poslouží mému výzkumu, je lingvistická literatura, která se zabývá specifickým jazykem světských. Také budu pracovat s případovým aktem státní zprávy, konkrétně se jedná o článek nadporučíka Jaroslava Šturma *Zkušenosti z boje proti trestné činnosti světských osob*, který vyšel v Kriminalistickém sborníku č. 8 roku 1959.⁷⁵ Zde jsem si vědom určité nevhodnosti materiálu, jelikož je zabarven ideologickou rovinou komunismu a je psán na základě trestné činnosti jistých světských osob. Přesto si myslím, že jsem dokázal jasně odlišit části pro mou práci nevhodné a abstrahovat pouze ty, které nejsou ideologicky zatížené a jsou tudíž hodnotnými zdroji informací. Dále budu analyzovat novinové články, jenž podávají o světských zprávu. K těmto pramenům přistupuji s uvědoměním si jejich nevědeckého charakteru, neboť obsahují možnou interpretaci skutečnosti z úhlu pohledu autorů článků. Proto budu používat pouze ty části, ve kterých je světský doslovně interpretován. Posledním zdrojem se mi staly dokumentární filmy, které uvedla Česká televize v minisérii *Náš venkov a Rodinné křižovatky*.⁷⁶ I přes jejich krátkou stopáž jsou a vhodným zdrojem díky jejich

⁷⁴ Jedná se o rozhovor s panem Pavlem

⁷⁵ Viz. NĚMEC, Bohuslav. *Kriminalistický sborník: časopis pro kriminalistiku, soudní lékařství, trestní právo a příbuzné obory*. Praha: Ministerstvo vnitra ČSR, 1957.

⁷⁶ Dokumenty jsou dostupné v internetovém archívu České televize.

technickému charakteru, který umožňuje „dokonalejší formu fixace kvalitativních dat.“⁷⁷ Na základě těchto materiálů jsem zpracoval výzkum.

4.6. Metoda analýzy dat

Život světských zkoumám především na základě rozhovorů, které jsem provedl a následně je převedl do textové formy doslovnou transkripcí. Přepsané rozhovory jsem analyzoval metodou otevřeného kódování, typickou především pro zakotvenou teorii. Tento postup je induktivní; procesem explorační dochází ke konstruování nových teorií o určitém sociálním jevu.⁷⁸ Na základě komparace a důsledné analýzy jednotlivých textů, díky čemuž jsem se dostal do problematiky hlouběji, než bych se dostal jejich běžných čtením, jsem vykonstruoval jednotlivé kategorie a subkategorie. Tyto kategorie byly definovány na základě významů, které v sociální struktuře světských nesly. Z těchto kategorií jsem pak vytvářel jednotlivé teorie, které uvedu jako výsledky výzkumu. Jak jsem již uvedl výše, tyto teorie považuji z určité části za exploratorní. Ostatní zdroje dat, které jsem uvedl výše jako dílčí, jsem mezi sebou opět porovnával a vyhledával významové celky, které obsahovaly. Na základě této analýzy pak vznikla další část výzkumu.

⁷⁷ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístupy a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. s. 198.

⁷⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 124 – 125.

5. Výsledky výzkumu

Na základě vytvořených kategorií budu nyní konstruovat jednotlivé možné teorie, které reflektují výsledky abstrahované metodou otevřeného, kterou jsem u získaný rozhovorů provedl. Součástí konstrukce teorií jsou teoretické pojmy, které jsem si nadefinoval v první části práce. Nyní budu pokračovat jednotlivými teoriemi.

5.1. Vymezení pojmu světský

Pro lepší orientaci v problematice světských je potřeba si tento pojem definovat na obecnější rovině. Jelikož je tento pojem zatížen historickými okolnostmi, dochází k neustále transformaci obsahu významu pojmu světský. Slovo světský je odvozeno od fráze chodit světem.

*My jsme světští, to je od slova svět, my jezdíme po světě.*⁷⁹

Někdy jsou používány ekvivalenty jako komedianti, kolotočáři či cirkusáci.

*Artista rovná se světskej (...) My jsem komedianti, my jsme světští.*⁸⁰

Světští tyto ostatní označení nepovažují za nesprávné či urážlivé, já však považuji za vhodný pouze pojem světský, protože tak se sami označují.

*Nadávali, že jsem komediantka a takový (...) mě v životě tohle slovo nemůže urazit, protože já to jsem.*⁸¹

Někdy dochází i lokálním označením pro světské jako např. na Zlínsku, kde se jim říká „šamani“. Toto označení vzniklo na základě sňatku světské z rodiny žijící ve Zlíně s mužem, který se živil jako kouzelník a měl na svém voze napsáno Šamani Brno.

Když tenkrát přijela sem na Zlínsko a vlastně voni jako umělci, jako kouzelníci měli Šamani Brno napsáno na kamionu, no tak se tomu všichni tady

⁷⁹ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁸⁰ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁸¹ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

vlastně co hleděli „á to jsou opravdový šamani vidíte oni si to napsali na to“, ale nikde jinde se tak neříká, jenom tady na Zlínsku se říká šamani.⁸²

Pokud se podíváme do odborné literatury, např. *Slovníčku „Světské Hantrýrky“* od J. Podzimka, nacházíme pod označení světský „loutkaře, komedianty, majetníky zábavných podniků, koňské handlíře, brusiče a tuláky“⁸³ V knize *Několik slangových slovníků* se zase můžeme dočíst, že se jedná o lidi „jezdící s kolotoči, cirkusy, dnes s lunaparky, houpačkami, střelnicemi, vedoucí potulný život a živících se po cestách brusířstvím, spravováním deštníků, drátováním.“⁸⁴ Tyto definice jsou však příliš obecné, jelikož v sobě obsahují řemesla a způsoby obživy, kterým se světští v současné době již nevěnují, a charakteristiky způsobu života, které o nich dnes již neplatí.

Proto jsem si vytvořil vlastní definici světského člověka, která se vztahuje na jejich současnou podobu. Pokud mluvím o světských, mám na mysli sociální skupinu jedinců, kteří se živí provozem pouťových atrakcí. Pro tyto světské je charakteristický kočovný způsob života, jelikož patří nutně k jejich řemeslu. Jde o sociální skupinu, ve které je sdílena společná sociální identita, která je umocňována vzájemnými příbuzenskými vztahy. Tato sociální skupina má silnou sdílenou představu o svých předcích a svůj život považují za pokračování rodinné tradice a kulturní kontinuity.

5.2. Status světský

V teoretické části jsem uvedl, že statusy se dělí na dva typy – askriptivní a získané. Statusy jsem ve stručnosti charakterizoval a uvedl jejich specifika. Abych dokázal vytvořit teorii, která by dokázala vysvětlit problematiku sociálního statusu světského, pokládal jsem respondentům na první pohled banální otázku: „Jak se člověka světským stane?“, ergo jsem ve slově „stane“ předpokládal možnost tento sociální status získat. I přes její možnou banalitu se tato otázka ukázala jako zásadní. Na základě získaného materiálu tvrdím, že status světský je askriptivního charakteru,

⁸² Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁸³ PODZIMEK, Jaroslav. *Slovníček „Světská hantrýrka“*. Praha: Nákladem časopisu „Bezpečnostní služba“, 1936. s. 5.

⁸⁴ SUK, Jaroslav. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze, 1993. s. 41.

který se připisuje na skrze rodinnou tradici. Překládám výpovědi narátorů, na základě kterých jsem označil status světský jako askriptivní.

Světským se nestaneš, já jsem několikátý pokolení, u nás je to rodový.(...) Na to není žádný učení, že by jsi řekl, že chceš být světskej . To se musíš narodit.(...) Já jsem jak s maminčiné tak tatínkové strany několikáté pokolení.⁸⁵

U nás je hodně generací, kde se to táhne, moje máma, moje babička, moje prababička.⁸⁶

Na základě těchto výpovědí, můžeme vidět rodinu jako jasný determinant pro status světského člověka. Uvedl jsem však i druhý typ sociálního statusu, a sice status získaný, který se v dnešní společnosti přiděluje na základě profese. Pro potvrzení askriptivního statusu jsem musel vyloučit možnost jeho získání na základě práce. Během rozhovorů jsem došel k zjištění, že světští si během svých cest najímají členy majority jako brigádníky. Dochází dokonce k situacím, kdy tento člověk již v sociální skupině světských zůstane.

Kluk tady zrovna ze Zlína, který k nám přišel jemu bylo 16 let, on to měl v rodině nějaká prostě špatný.(...) Přišel k nám, jestli může bejt s náma a my jsme řekli, že jo. V životě by jsme neřekli, že už tady s náma bude přes dvacet let.⁸⁷

I přes výraznou časovou dobu, během které stále pracoval u kolotočů, jejich sociální status nezískal.

Pracovat může, ale v životě nebude světskej.⁸⁸

Abych se utvrdil v teorii askriptivního statusu, vytvořil jsem modelovou situaci, kdy se uzavře sňatek mezi světským a tzv. „domácím typem člověka“⁸⁹ a tento model jsem předložil ve formě otázky během rozhovoru. Dostalo se mi jasné odpovědi.

⁸⁵ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁸⁶ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁸⁷ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁸⁸ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁸⁹ Domácím typem člověka rozumím světští jedince, který nepatří ke světským. Specifickému jazyku světských budu věnovat zvláštní kapitolu ve výzkumu.

*Ty děti, co se jim narodijou, tak jsou světský.*⁹⁰

Status světsky je tedy udělen dítěti při narození do světské rodiny. V dokumentu *Náš venkov* říká světský, že se tak narodil a také tak umře.⁹¹ Tento status je trvalý a není světskému odejmut ani při odchodu ze skupiny a věnování se jiné práci než provozování kolotočů. To vyplývá z výpovědi ženy, která si vzala muže, který patří do světské rodiny. Tento status však neztratili i přes skutečnost, že se světskému řemeslu už dále nevěnují.

*Já se provdala za světského a musím říct, že jsem strašně ráda. Manžel ani jeho rodiče nejezdí s nějakýma atrakcema, to jezdily jen babičky atd.*⁹²

Na základě této teorie budu pokračovat kapitolou, kde se budou zabývat o to, jak se tento status promítá do sociální identity světského.

5.2.1. Status a sociální identita

Sociální identitu jak jsem ji charakterizoval v teoretické části, chápu jako výsledný vztah mezi jedincem a společností. Právě status se silně promítá do vidění vlastní osobní identity, v podstatě ji konstruuje od začátku života jedince. Jelikož je světský člověk od narození v prostředí kolotočů, což v teorii sociální identity chápu jako sociální prostředí, ve kterém se jedince socializuje. V tomto prostředí se silnou sociální strukturou, kde je realita světa interpretována skrze normy, tradice a hodnoty světských dochází k silnému sociálnímu tlaku na identitu jedince, který si ji interpretuje na základě příslušnosti k sociální skupině světských. Dochází zde k silnému společnému citění, kde se světští vymezují jako „my“ vůči majoritě.

*My jsme komedianti, my jsme světští*⁹³

*My jsme světští, to je od slova svět, my jezdíme po světě.*⁹⁴

⁹⁰ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁹¹ *Náš venkov: Světští. Dům na vesnici, domov na štacích.* [videozáznam online]. Režie: VŠELICHOVÁ, P. Dostupné na [www: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097944695-nas-venkov/407235100041012-svetsti/video/>](http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097944695-nas-venkov/407235100041012-svetsti/video/)

⁹² *Diskuze: Co si myslíte o světských?* [online]. Dostupné na [www: <http://www.votocvohoz.cz/forum/co-s-tim/63719-co-si-myslite-o-svetskych>](http://www.votocvohoz.cz/forum/co-s-tim/63719-co-si-myslite-o-svetskych) [cit. dne. 25.3.2013].

⁹³ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁹⁴ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

Díky tomuto askriptivnímu statusu, který se utvrzuje v prostředí světských, dochází k jeho přejímání do vlastní sociální identity. Jedná se o proces, kdy je osoba, pro nás tedy světská osoba, interpretována okolním světem a sama sebou. Jelikož jsou tyto dva proudy totožné, dochází k formování osobní identity.

*My jsme se v tom narodili prostě, je to automatický, pro nás je to automatický, že my jsme jako světský a narodili jsme se jako světský a zase v tom budeme pokračovat a naše děti v tom vedeme dál, jako k tomu, co nás naučili naši rodiče.*⁹⁵

Na základě výpovědí tedy tvrdím, že status světský je základem pro formování sociální identity světského jedince, kdy se stává její hlavní součástí. Tato identita disponuje masivní sociální silou, která v podstatě determinuje jeho život. Je to pro něj jediné životní východisko a další možné alternativní způsoby života se mu jeví jako nemožné, respektive nepřikládá jim žádný význam. Jeho identita konstruovaná skrze status je jeho hlavním orientačním bodem ve společnosti. Stává se pro něj ustanovující v sociální skupině světských a definuje silné kolektivní cítění.

*My nikoho nepotřebujeme.*⁹⁶

5.3. Rodina

V této kapitole se zaměřím téma rodiny, její stěžejní části korespondují s teoretickou částí práce, zaměřím se proto na celkový význam rodiny s důrazem na výchovu a s ní spojenou socializaci, sňatkovou politiku, postmaritální rezidenci a sociální síť rodiny. V definici rodiny jsem uvedl, že jednou z jejích hlavních charakteristik je předávání kulturní kontinuity a kulturních vzorů. Tyto dvě charakteristiky se neustále objevovaly během rozhovorů, světší na ně kladli velký důraz. Na základě toho jsem vytvořil kategorii o předávání kulturní kontinuity skrze rodinnou příslušnost.

*Vlastně jsem z velké rodiny jako rodiny, je u nás hodně generací kde se to táhne.*⁹⁷

⁹⁵ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁹⁶ Pan Pavel, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁹⁷ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

My to děláme s láskou a děláme to rádi, protože nás to rodiče naučili a vodmalinka nás k tomu vedli.⁹⁸

Já jsem jak s mamčiné tak tatínkové strany několikáté pokolení. Já jenom, co vím tak až do čtvrtýho kolene. Jo a jde to dál, potom už jsem se nezabývala těma prapraprapraděděčkama a praprapraprabavičkama.⁹⁹

Takže vlastně mluvíte s obou stran několikátýho kolena s čistokrevnej komediantem, žádný ten domácí není.¹⁰⁰

Kategorii předávání kulturní kontinuity uzavřu teorií, která říká, že rodina je základ pro předání světského řemesla. Světští lidé přikládají velký význam na rodovou tradici a hodnoty předávané skrze své předky. Na generaci předků kladou velký důraz, aby zdůraznili kontinuitu svého života.

Proto pokračuji novou kategorií socializace, kde budu konfrontovat fenomén socializace jak jsem jej vyložil v teoretické části, se socializací dětí, která probíhá u světských osob.

5.3.1. Socializace

Socializaci pojmám jako proces, během kterého se formuje identita člověka prostřednictvím přejímání norem, morálních zásad a postojů. Tento proces je zásadní zejména během školní docházky. V teoretické části jsem vysvětlil současnou problematiku socializace v moderní společnosti, kdy se prostředí ze svého tradičního, tj. rodinného, prostředí přenáší do prostředí vrstevníků, které vzniká ve vzdělávacích institucích. Z rozhovorů s respondenty, zejména pak od dvaadvacetileté Anety, jsem se dověděl, že během své školní docházky se nedokázala ztotožnit se svými vrstevníky a jejich způsobu života nerozuměla.

Kluci a holky musejí být slušný.(...) U nás by se netorelovalo žádné hulení fetování a my osobně jsme tak naučení, nebo nevím jestli naučení, čili mě se to hnusí aj tak. Takovýhle věci nebo chlastat a vožírat se někde, když mám volné dny, prostě studenti choděj do školy, a když maj volno tak jdou do klubu a ne, že by se normálně

⁹⁸ Pan Pavel, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

⁹⁹ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁰⁰ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

*bavili, neříkám, že to dělá každý, že jo, ale některý se tam jdou vyloženě proto, aby se vožrali a já nevím co všechno a já to nemám ráda takovýhle věci.*¹⁰¹

Také v dokumentu *Rodinné křížovatky* světská říká, že nesouhlasí s životem svých vrstevníků a nemá s nimi co sdílet, proto zůstává i přes zimu raději doma s rodiči.¹⁰² Tato neschopnost identifikovat se s vrstevníky z majority a jejich hodnotami je dle světských založena na jejich výchově, která je v rozporu s moderní výchovou u většinové společnosti.

*Víte, my máme takou starší výchovu, dneska už jsou ty rodiče takový modernější.*¹⁰³

*Jde o to, jak je každý vychovanej, jak dostane nějaký ten základ z toho domu, jak je kdo vychovanej, k čemu je vedenej, když to dítě od malinka k ničemu nevedete, tak z toho nic nebude. (...) Já jsem se dívala na televizní noviny a tam říkali, že mají s tím veliký problémy, že teďkom co nastoupila první třída, ty děti, takže neumíjou základní hygienicky povinnosti.*¹⁰⁴

Světská výchova se tedy neshoduje s moderní liberální výchovou dětí v současné společnosti. Tento pohled je však z části konstruován na základě předpokladů vůči majoritní společnosti¹⁰⁵, které získávají skrze negativní média. Nemyslím si však, že rozpor mezi hodnotovým systémem světských a majoritou je dán pouze rozdílnou výchovou, jak světští sami tvrdí. Tato neschopnost identifikace s hodnotami vrstevníků z většinové společnosti pramení zejména z jejich specifického přístupu k základnímu vzdělání, který je dán kočovným způsobem života.

Každý tejdén jsem jezdila a chodila do jiné školy. (...) Na každém místě to bylo jiné, někdo to bylo až komický mě to přišlo, jo. Prostě, že já jsem přišla do školy a děti „vau“ kolotočárka a braly to dobře, ba naopak si ke mě chodily pro podpisy.

¹⁰¹ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁰² *Rodinné křížovatky*: [videozáznam online]. Dostupné na [www: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102412465-rodinne-krizovatky/307295350030005-svetsti-domaci/>](http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102412465-rodinne-krizovatky/307295350030005-svetsti-domaci/)

¹⁰³ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁰⁴ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁰⁵ Tématu předpoklady u světských a vůči nim, budu věnovat zvláštní kapitolu.

*(...) A zase v jiný škole se mě stalo, že to zase odsuzovali, že mi nadávali, že jsem komediant a takový.*¹⁰⁶

*Každej tejden, když jsme byli jinde, no tak jsme navštěvovali ty školy.*¹⁰⁷

I přes to, že v těchto školách bylo ke světským přístupováno rozdílně, jak ze strany dětí, tak ze strany učitelů, dokázali svěšťáci vytvořit jistá přátelství.

*Školy všude různý, když jsem přišli každej týden do jiný školy, tak někde prostě se vám ty učitelky věnovaly. (...) Bud'to byli někde dopředu než já, někde pozadu než já. Někde byli dopředu, no a já jsem řekla ať mi to vysvětlí a ta paní učitelka říká: „podívej se, ty seš tady na tejden, já to potřebuju vysvětlit svým dětem, sedni si dozadu a kresli si“.*¹⁰⁸

*Všude jsme měli kamarády.*¹⁰⁹

Do jaké míry byla tato přátelství způsobena dětskou naivitou a vidinou zajímavého „kamaráda od kolotočů“, které dětem imponují, je otázkou. Avšak tyto vztahy k vrstevníkům vzhledem k jejich neustálému přerušování, nebyly pevné a silné natolik, aby dokázaly vytvořit socializační prostředí a tím společensky formovat světského. Tvrdím tedy následující: v sociální skupině světských nedošlo k přesunu socializačního prostředí na vzdělávací instituce, jak se děje u majoritní společnosti, ale toto prostředí zůstalo v rodině. Tento jev je způsoben specifickou formou vzdělávání, která se pojí k životu světského.

Jelikož jsem uvedl, že dítě se socializuje v rodinném prostředí, tedy v rodině, kterou jsem definoval v teoretické části, výstí téma rodiny do další části výzkumu, do kategorie manželství, konkrétně se budu zajímat politikou sňatků.

5.3.2. Sňatková politika světských

Pojem sňatkové politiky jsem obecně vymezil v teoretické části, kdy jsem zdůraznil, že při výběru partnera dochází k selekci na základě kritérií, které nemusí být citového charakteru. S tímto předpokladem jsem během rozhovorů zavedl téma právě na uzavírání sňatků. Předkládám výpovědi respondentů, na základě kterých se

¹⁰⁶ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁰⁷ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁰⁸ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁰⁹ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

budu snažit konstruovat možnou teorii, která by mohla vysvětlit jejich politiku uzavírání sňatků.

*Vesměs si hledáme světský k světskému, tak to děláme.*¹¹⁰

Jak jsem uvedl v teorii, při selekci partnera dochází k zohlednění více faktorů, jako jsou koníčky, věk, práce a také sociální status. Z této výpovědi vyplývá, že při hledání partnera hraje sociální status základní roli, je v podstatě legitimním znakem svazku. Pokud bych sňatkovou politiku světských interpretoval pouze na základě sociálního statusu, dopustil bych se chyby. Jelikož během rozhovorů vyšlo najevo, že světští uzavírají svazky i s lidmi z majority, tedy s tzv. „domácím typem“. Avšak na základě výpovědi paní Pavlínky k těmto svazkům dochází až v pozdější době.

*Domáci a světské žijou spolu jo, jako dřív to nebejvalo, teď už je to víc častý nebo je to možný. Dřív to nebylo, nó ale my ho přijmeme normálně, lidi jsme lidi ne.*¹¹¹

Bohužel se mi nepodařilo z důvodu nedostatku informačních zdrojů dále rozvést tuto problematiku. Jelikož je tato práce exploratorního charakteru, uvedu možnou hypotézu, na základě které si vysvětlují jejich politiku svazků. Další výzkum tuto teorii potvrdí či vyvrátí.

Sociální status zcela jistě hraje klíčovou roli při výběru partnera, avšak díky liberalizaci celkové společnosti, které postihla i světské, dochází ke slábnutí tradičních hodnot. To se projevuje ve výpovědi paní Pavlínky, kterou jsem uvedl výše. Dříve si na základě kolektivní zkušenosti vybírali tradičně světský světského, dnes na základě celoplošné individualizace společnosti dochází k uzavírání sňatků i mimo sociální skupinu světských. Tato hypotéza nemůže být brána zcela dogmaticky, má pouze poukázat na možnou interpretaci sňatkové politiky s důrazem na další výzkum této problematiky.

Než tuto kapitolu ukončím, považuji za důležité zmínit místo, kde často dochází k možnému prvotnímu kontaktu potencionálních partnerů. Slovo místo může působit značně podivně, jelikož lidé se seznamují laicky řečeno „všude možné“.

¹¹⁰ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹¹¹ Paní Pavlína, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

I když diskotékové kluby, internetové seznamky či inzeráty zakládají jistou platformu pro navázání sociálního kontaktu. Nicméně u světských probíhají tzv. světské plesy, které organizuje vždy jedna skupina světských v jednotlivých krajích ČR.

*My máme svoje zábavy, plesy.(...). Kde jsme vlastně jenom my světští jako, a tam se seznámíme třeba s těma z Čech, co neznáme nebo tak, tam vlastně jezdí z různých krajů, kde jsme. Tam se seznámíme a tak to funguje prostě, když se klukovi líbí holka, tak za ní přijde, že jo a začne si sní psát.*¹¹²

Tyto plesy však neplní pouze funkci zprostředkování sociálního kontaktu. Během komunistického režimu sloužili jako organizační místo, kde se světští mezi sebou radili jak postupovat proti zákonu o zákazu kočování.¹¹³ Celková dynamika plesů a jejich vliv na sociální život světského člověka, zcela jistě zasluhují bližší probádání.

5.3.3. Postmaritální rezidence

Tato kapitola pevně navazuje na předešlou, jelikož uzavřením svazku vyvstává otázka, kam se partneři odstěhují. Proto i toto téma stálo v centru mého zájmu. Na základě informací a zdrojů, které jsem získal, tvrdím, že mezi světskými neexistuje vztah k nelokální rezidenci, která je, jak uvádí Skupnik, „nejběžnějším residenčním vzorcem v moderní společnosti“¹¹⁴. Teorii kterou uvádím se vztahuje na svazky mezi světskými.

*Vesměs to bejvá tak, že holka jde do té rodiny, kde je ten kluk. Takže já, když si najdu kluka z Čech, tak většinou já půjdu za ním a zůstanu tam.*¹¹⁵

Světská tedy uvádí, že pokud se uzavře svazek, nově vzniklý manželský pár odchází k rodině ženicha, jedná se tedy o patrilokální rezidenci. Avšak pravidlo patrilokální rezidence není nutně zakotveným kulturním vzorcem. Jak mi sdělila paní

¹¹² Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹¹³ NĚMEC, Bohuslav. *Kriminalistický sborník: časopis pro kriminalistiku, soudní lékařství, trestní právo a příbuzné obory*. Praha: Ministerstvo vnitra ČSR, 1957, č. 8. s. 344.

¹¹⁴ SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. s. 295.

¹¹⁵ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

Dominika, když se vdala její sestra, neodešla k rodině svého nového manžela, ale právě naopak manžel se přidal k nim.

*Sestra se vdala, tak už nám vlastně švagr pomáhal.(...). On přišel k nám.*¹¹⁶

U světských tedy nacházím ambilokální rezidenci, kdy má manželský pár možnost výběru do které z rodin může jít.¹¹⁷ Postmaritální rezidence mi otevírá prostor pro novou kapitolu, kde se budu zabývat sociální sítí rodiny.

5.3.4. Sociální síť rodiny

Sociální skupina světských odpovídá definici Matouška, který ji vidí jako koalici rodin, které jsou na sobě vzájemně závislé. Skrze uzavírání sňatků a sním spojeném přecházení novomanželů do jedné z výše uvedených lokalit vzniká dynamická síť rodiny, která do určité míry definuje vztahy vůči ostatním skupinám světských. Tato síť je také tvořena lidmi, kteří do ní příbuzensky nepatří, ale jsou svým charakterem důležití pro chod rodiny¹¹⁸ či světského řemesla. Jak vyplynulo z teorie sociální sítě rodiny, jedinec má zájem na zachování a udržitelném rozvoji těchto vazeb. Světští lidé považují tyto vazby za nejdůležitější část svého života.

*My světský držíme pospolu, držíme spolu, vždycky to tak bylo a zatím to tak je a prostě je to tak. Snažíme se pomáhat mezi sebou.*¹¹⁹

Tady vazby nejsou pouze uvnitř jedné jediné skupiny světských, solidarita a snaha o pomoc se projevuje i vůči skupinám jiným.

*Nevím jestli to víte zemřel ten Berousek provazochodec, můj dobrej kamarád znali jsme se od dětství. (...) No a zemřel a měl tři malý holky, tři mladé děti, takže vlastně se snažili s rodiny, to bylo automatický, té holce vdově pomoci. Tak každéj kdo moh, tak jí poslal nějakou korunu, prostě na ten začátek na ten start, aby se nějak vzpamatovala no.*¹²⁰

¹¹⁶ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹¹⁷ SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. s. 315.

¹¹⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. s. 84.

¹¹⁹ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹²⁰ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

Skrze tato fakta je vidět, že světští mají zájem o udržení pevných vazeb, které nemusí být přímo dány příbuzenstvím, ale pouze a na základě sdíleného sociálního statusu. Co by mohlo negativně ovlivnit vnímání druhé skupiny světských, je ekonomický faktor, jelikož se jedná o identické řemeslo. Tento můj pohled však v konfrontaci s realitou neobstál.

T: Takže vnímáte ostatní světské jako konkurenci, nebo spíše....

sl. Aneta: Né to né. Jako konkurenci né. Jako je tam nějaký jako určitý boj, ale vesměs jsou jako kamarádi, jo.¹²¹

Konkurence dneska je všude, jo bych řekla. Konkurence je mezi námi i mezi...a k našemu světu vlastně, našemu životu, našemu živobytí ta konkurence patří, někdy je konkurence zdravá, no. Takže já si myslím, že to patří k světu, jako normálně konkurence.¹²²

Z těchto výpovědí vyplývá, že ostatní skupiny světských berou jako své přátele. Pokud mluví o konkurenci, tak ji vnímají jako nutnost, které patří k jejich živobytí. Myslím si však, že tento pohled je zkreslen ještě jedním důvodem, a sice lokalitami, kde provozují své řemeslo. Tyto místa jsou totiž již pevně fixovaná skrze rodinou tradici.

My jezdíme vlastně, co jezdil můj děda a to tak jezdíme furt po Zlíně, Kroměříži, Hradiště, Vsetín, Valašsko a tak.¹²³

K těmto lokalitám se váže další část sociální sítě rodiny, to jsou obyvatelé obcí a to i starostové, kteří jsou již zvyklí na určitou generaci světských, která v jejich obci provozuje řemeslo. Světští tyto jedince nazývají kamarády.

pí. Dominika: Máme kamarády, už se na nás těšej, holky, přijedem třeba: „jé to je dobře, že už jste tady“ a nebo přijedeme někam a: „jé to už uběhl rok, to už jsme zase o rok hezčí“ Takže je to automatický, my přijedeme a třeba tady do Tečovic je pouť. To už automaticky víme kde si můžeme zapojit vodu, kde je elektrika, už na nás čekaj.

¹²¹ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹²² Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹²³ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

T: Takže vy vlastně v každé té lokalitě, kde jste, máte kamarády, kteří vás uvítají a pomůžou vám?

pí. Dominika: Ano, ano.

T: Ale ten kontakt jste museli někde navázat.

pí. Dominika: No já si myslím, že ten kontakt už navázali moji rodiče.¹²⁴

Starostové s poutěmi vyrostli a s mnoha z nich jsme více než dobří přátelé.¹²⁵

Na základě vazeb, které udaly jejich rodiče, se vytváří určitá kulturní kontinuita, které se váže skrze konkrétní světské na danou lokalitu. Nyní budu pokračovat kapitolou, ve které se budu věnovat pojetí domova ve vztahu ke kočovnému životu.

5.4. Formování domova skrze kočovný život

Než předložím možnou teorii domova a vztahu ke kočovnému způsobu života, kterou jsem na základě výzkumu konstruoval, je potřeba zdůraznit průběh kalendářního roku u světských. Tento rok by se dal rozdělit na dvě části. První z nich je doba, kdy kočují z místa na místo. Tato doba je samozřejmě závislá na počasí, obvykle však probíhá od března do listopadu. Během této doby světští kočují v maringotkách z jedné lokalita do druhé.

Když můžem, tak jedeme tejdén po tejdnu, někdy nám to třeba padne za ráz, některá ta štace, ale jinak se snažíme týden po týdnu¹²⁶.

Během zimy, tedy od konce listopadu do března, jsou světští ve svých domovech, kde mají povětšinou stálou poštovní adresu. Tento čas využívají k opravě kolotočů a chystání se na nadcházející sezónu. Těmto opravám se věnují zejména muži, ženy pak prodávají například na vánočních trzích.

Třeba moje sestra prodává na výstavišti hračky na vánočních trzích.(...) Potom spolu prodáváme na náměstí v Brně vánoční věci ,jo takhle. A dovolená a to,

¹²⁴ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹²⁵ *Nejsme komedianti ani kolotočáři. Jsme světský!* [online]. Horácké noviny. Dostupné na [www: <http://www.horacke-noviny.com/zprava-nejsme_komedianti_ani_kolotocari._jsme_svetsky!-2184.htm>](http://www.horacke-noviny.com/zprava-nejsme_komedianti_ani_kolotocari._jsme_svetsky!-2184.htm) [cit. dne 25.3.2013].

¹²⁶ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

*my skončíme s vánočníma trhami a vlastně jdeme vopravovat, jdeme natírat do dílen atd., chystat na sezónu, všechno připravit.*¹²⁷

Téma konec sezóny v sobě implikuje představu dovolené. Avšak vidění zimy jako volného času by nekorespondovalo s rozhovory. Jedinou dovolenou, kterou uznávají, je během svátků Vánočních, kdy se nevěnují žádné pracovní aktivitě.

*My nemáme žádnou dovolenou. My nemáme nic. Jediný co my si dodržíme, jsou vánoční svátky.*¹²⁸

*Pro většinu z nás práce končí až 23.12. Jezdí se stánky na trhy a akce. Mikulášské a Vánoční trhy nevyjímaje. Od Vánoc do Nového roku se opravdu válíme a užíváme, ale to vy také. Po novém roce je práce až nad hlavu.*¹²⁹

Vyložil jsem tedy rozdělení světského roku, které nám dopomůže vytvořit si ucelenější představu o tom, jak světští chápou domov. Tuto teorii rozpracuji na základě pojetí domova u Nowickové, která vidí domov jako mobilní entitu bez nutného geografického umístění.¹³⁰

*Tak jako můj hlavní domov je ten rodnej co mám v Brně, to je domov kde zimujeme, jo, ale to je těžký, když já беру jako domov aj ten svět.*¹³¹

U světských tedy můžeme najít určité dualistické pojetí domova. Jeden domov si vytváří v lokalitě, kde se narodili, popřípadě v místě ke kterému se pojí silné citové pouto.

*Já jsem se narodila v Brně. (...) Brno je můj domov, ale Zlín znám lépe než Brno. Tady jezdím celý život od malej holky, tady už jezdil můj děda, moje rodiče jo, no takže tak.*¹³²

Zároveň si však vytváří domov mobilní, který splňuje podmínky tohoto typu domova v pojetí Nowickové. Jako *objekty* slouží atrakce světských. Stálá sociální

¹²⁷ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹²⁸ Pan Pavel, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹²⁹ *Diskuze: Co dělají kolotočáři v zimě.* [online]. Dostupné na [www: <http://www.zpovednice.cz/detail.php?statusik=360338&kateg=1&nove=0&orderbyide>](http://www.zpovednice.cz/detail.php?statusik=360338&kateg=1&nove=0&orderbyide) [cit. dne 25.3.2013].

¹³⁰ Viz. kapitola 2.2. Domov.

¹³¹ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹³² Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

skupina světských tvoří kategorii *lidé* a ta se umocňuje o to více, že jsou ve vzájemném příbuzenské vztahu. Poslední kategorií je *infrastruktura*, ta je dána rozmístěním kolotočů, čímž si světští vytváří svět ve světě. Tento svět je jim známý, jednoduše se v něm orientují a poskytuje jim bezpečí.

Kočování je základem pro vytvoření si mobilního domova, můj zájem se proto obrátil k jejich kočovnému způsobu života. Snažil jsem se dopátrat, zda-li by světští dokázali být delší dobu na jednom místě, respektive pobývat stabilně na jednom místě bez časového vymezení, jako to mají přes zimu.

*Jste se mě ptal, jestli bych někde byla rok třeba, ne, protože já bych nevydržela ten rok sedět na jedné židli, na jednom místě.*¹³³

T: Jak vnímáte kočovný život? Přes zimu jste v Brně, ale jinak jste každý týden jinde. Pro mě osobně by to bylo asi hrozně těžké.

*pí. Dominika: Pro vás by to bylo možná asi těžký nebo já nevím, možná zážitek, ale pro mě je to absolutně normální, pro mě je to můj život. Jako teď jsem vám to řekla, že my jsme se jako komedianti narodili a vod malinka to děláme a mi to nepřípadne nic jako neobvyklého, že třeba jsme tejden tady a tejden jsem tam zase, jo. Prostě přejedeme na druhou štaci.*¹³⁴

Pro světského není kočování pouhá nutnost pro provozování řemesla, nýbrž stává se součástí jeho osobnosti, bere jej zcela automaticky. Pokud by měl žít bez možnosti mobility, jeho osobní identita by ztratila jednu ze svých stěžejních částí.

5.5. Vzdělání a sociální kontrola

Vidět tyto dva pojmy vedle sebe se může jevit přinejmenším podivné, avšak během analýzy se my toto dvě kategorie neustále prolínaly, takže jsem byl nucen z nich vytvořit jednu. Téma vzdělání jsem již zmínil v kapitole Socializace, nyní se mu chci věnovat zejména z pohledu potřeby pro světského člověka. Světské řemeslo je předáváno z generace na generaci.

To jsou právě ty životní zkušenosti těch rodičů, protože my už víme do toho,

¹³³ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹³⁴ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

*co říkal můj táta a jeho táta co říkal. Co kde mají kluci dát, jakej šroub tam použít. To je ten náš život.*¹³⁵

Je proto nutné, aby světští získali především takové vzdělání, které potřebují k výkonu své práce.

*Musíš umět jezdit s kamionem, umět svařovat, svářeč to už je jeden obor, že jo, umět elektřinu, takže elektřinu studujou. Naši chlapi dělaj několik oborů naráz.*¹³⁶

Světští si vybírají obor na základě potřeby pro řemeslo. Dochází samozřejmě i k situacím, kdy světský vystuduje obor, který není zpětně uplatnitelný. Jak uvedeno v úryvku z rozhovoru níže. Domnívám se však, že k těmto situacím dochází zřídka, jelikož vliv tradice jejich řemesla, je zohledněn při výběru dalšího vzdělání.

T: Takže, jak ten syn vaší sestřenice vystuduje elektřinu, tak se to hodí zpátky.

pi. Dominika: No jasně. Naše děti většinou studujou profese nebo řemesla, který se...i stává se třeba, že říkám ti doktoři, nebo tak, ale většinou to použijou zase zpátky.

T: Takže vystudují a vrátí se zpátky.

pi. Dominika: No většinou vystudujou, takhle a studujou ty...třeba mám kamarádky co je ekonomka, ale zase je zpátky u kšeftu a ekonomka je jí nanic.

Světští lidé si zakládají na své technické zdatnosti a samostatnosti – atrakce, které vlastní, si původně vyráběli sami, respektive do doby pádu komunismu, nyní se většina atrakcí dováží ze západní Evropy, zejména s Nizozemska.

*My všechno děláme sami. Jinak bychom nemohli fungovat (...) Nikdo nám žádný buňky nedával, žádný míry, takže my musíme znát vingl, vod metru po vingl a tak dále a veškerý výpočty, proto umíme psát a počítat. Kdyby jsme neuměli psát a počítat, tak v životě ten kolotoč nemůžeme postavit.*¹³⁷

Proto není neobvyklé, že mezi světskými nacházíme také jedince s vysokoškolským vzděláním.

¹³⁵ Pan Pavel, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹³⁶ Pan Pavel, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹³⁷ Pan Pavel, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

*Jsou mezi náma inženýři, doktoři jsou mezi náma..*¹³⁸

Uvedl jsem, že ke vzdělání patří sociální kontrola rodičů světských. Pokud dítě po absolvování základní školy projeví zájem o další studium, je tato touha v rozporu s možným kočovným životem, jelikož školy středního vzdělání jsou svým zaměřením specifické a nedovolují možnost přecházení jako školy základní. Světská výchova je silně tradiční, to se projevuje v rodině zejména u rodičů a na jejich snaze o neustálou kontrolu svých dětí. Děti vychovány v majoritní společnosti by takovou výchovu snášeli velmi těžce, avšak děti světských díky rozdílné socializaci berou tuto kontrolu jako adekvátní.

*Moje máma je v pohodě.*¹³⁹

Pokud dítě studuje na střední škole, která je obvykle vybrána v blízkosti zimoviště, zůstane s dítětem v tomto místě nějaký příbuzný. Nejčastěji to bývá prarodič, popřípadě matka.

*Doma je babička, která tomu dítěti prostě poskytne to, co potřebuje.*¹⁴⁰

Toto jednání je silně motivováno jejich negativním pohledem na internáty, které jsou dle světských pro dítě rizikové.

*Neradi by jsme naše děti nechávali na nějakých internátech.(...) Aby se z našich dětí stali fetišáci nebo takovýhle věci. Aby se chytli nějaký špatný party nebo tak.*¹⁴¹

Domnívám se, že za touto informací se může nacházet určitá konkrétní zkušenost, které jsem se nedopátral. Během své analýzy jsem však zjistil, že dochází k situacím, kdy dítě chce jít studovat, ale není mu to umožněno z důvodu potřeby jeho pomoci u obsluhování kolotočů.

*Studovat jsem chtěla, ale u nás to vychází vlastně, my máme kolotoče tak přesně na nás, jo že každý jsme u jednoho a nešlo to vlastně.*¹⁴²

¹³⁸ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹³⁹ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁴⁰ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁴¹ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁴² Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

*Uvědomil jsem si, že to děláme sedm generací, máme velkou historii a byla by hrozná škoda nedělat to dál.*¹⁴³

Toto jednání je zcela jistě motivováno vědomím o zachování kontinuity rodinné tradice, kvůli čemuž např. i slečna Aneta odmítá své osobní ambice a podřizuje se ustálenému kulturnímu vzorci. Tato nemožnost pokračovat ve studiu je do určité míry kompenzovaná doděláváním si kurzů, např. jazykových, které se mohou hodit při provozování kolotočů.

5.6. Předsudky a stereotypy

V této kapitole se zaměřím na vnímání světských z pohledu majority jak jej vnímají sami světští. Jedná se tedy o jejich subjektivní pohled. Jelikož jsou světští lidé pro majoritu silně uzavřenou skupinou, vytvářejí se vůči nim určité předsudky, které vznikají na základě neznalosti jejich světa. Jednotlivé předsudky uvedu a budu se snažit analyzovat jejich zdroj.

Nejčastějším předsudkem, který jsou proti světským používán je nařčení z údajné nevzdělanosti.

*Jak si o nás lidi myslí, že jsme analfabeti, tak žijou v omylu. My jsme vzdělání, číst, psát, počítat umíme a hlavně si umíme všechno udělat.*¹⁴⁴

Tento předsudek jsem vyvrátil v předchozí kapitole. Co je však důležitější, je zdroj tohoto údajného smýšlení o světských v majoritě. Bohužel na tuto otázku nedokázali světští odpovědět. Já sám se domnívám, že toto negativní smýšlení je do určité míry spojeno s tím, jakým způsobem majorita smýšlí o kočovném životem. Vzdělání je spojeno s pravidelnou školní docházkou na vymezené místo. Člověk z majority může proto předpokládat, že během kočování je pro světské školní docházka limitována. Dalším možným faktorem je manuální povaha práce světského člověka. Dovoluji si tvrdit, že manuální práce je v dnešní společnosti stále vnímána s mírným despektem a to se promítá i do smýšlení o vzdělání světských osob. Toto jsou však pouze možné hypotézy, které je potřeba podrobněji prozkoumat.

¹⁴³ *Cirkus je exotika a ženy přitahuje, říká principál Jiří Berousek.* [online]. Dostupné na [www: <http://xman.idnes.cz/cirkus-je-exotika-a-zeny-pritahuje-rika-principal-jiri-berousek-pw2-/xman-rozhovory.aspx?c=A111116_153248_xman-rozhovory_fro>](http://xman.idnes.cz/cirkus-je-exotika-a-zeny-pritahuje-rika-principal-jiri-berousek-pw2-/xman-rozhovory.aspx?c=A111116_153248_xman-rozhovory_fro) [cit. dne 25.3.2013].

¹⁴⁴ Pan Pavel, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně

Druhým nejčastějším předsudkem, který mi respondenti sdělili, je přirovnávání světských ke zlodějům.

*Přijdou, že mají zaplatit třicet korun a nadává mi do zloděje.*¹⁴⁵

Tento předsudek jsem již dokázal analyzovat a zjistit jeho možné zdroje. První z nich je ekonomického charakteru – zákazník nevidí všechny náklady, které jsou nutně spojené s provozováním atrakci, jako je nájemné, elektřina či výplaty pro brigádníky.

*Někteří lidé vidí jen vstupné, ale nedomyšlí, z čeho se skládá*¹⁴⁶

Tento zdroj, nepovažuji za příliš zásadní pro antropologickou práci a proto jej nebude dále analyzovat, samozřejmě však nepochybuji o jeho závažnosti. Druhý zdrojem je možné pojítka mezi kolotočáři a Romy, kteří jsou taktéž zatíženi určitými předsudky.

*Voni lidi mají mínění, bůhví jaký nejsme cikáni.*¹⁴⁷

Používat vůči těmto dvou sociálním skupinám předsudky je zcela jistě krátkozraké, avšak musím upozornit na fakt, že spojitost mezi světskými a Romy existuje. Toto téma však potřebuje větší prostor, proto mu věnuji následující samostatnou kapitolu.

5.7. Světští a Romové

Je zcela jasné, že hlavním pojítkem mezi světskými a Romy byl donedávna sdílený kočovný život. Druhé pojítka, které dokazuje, že tyto dvě sociální skupiny byly mezi sebou ve velmi dynamickém vztahu, kde docházelo k možným kulturním přenosům je světský argot.¹⁴⁸ Ten je údajně až z 35% tvořen slovy romského původu.¹⁴⁹ Jak však píše Suk, musíme si uvědomit, že tento jazyk postupně odumírá, jelikož světští už nejsou kvůli vnějším zásahům s Romy v takovém styku jako dříve,

¹⁴⁵ Pan Pavel, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně

¹⁴⁶ *Nejsme komedianti ani kolotočáři. Jsme světský!* [online]. Horácké noviny. Dostupné na [www: <http://www.horacke-noviny.com/zprava-nejsme_komedianti_ani_kolotocari._jsme_svetsky!-2184.htm>](http://www.horacke-noviny.com/zprava-nejsme_komedianti_ani_kolotocari._jsme_svetsky!-2184.htm) [cit. dne 25.3.2013].

¹⁴⁷ Pan Pavel, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁴⁸ SUK, Jaroslav. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze, 1993. s. 41.

¹⁴⁹ *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha: Maxdorf, 2006. s. 23.

i když „charakter jejich života byl a je podobný“.¹⁵⁰ Dále se jazyk mísí se spisovnou češtinou, v neposlední řadě pozbývá charakteru argotu, který se využívá pro utajení informací¹⁵¹. Během svého výzkumu jsem se setkal např. s touto větou:

*Vy nám třeba komedianti a my třeba máme nadávku gádžo (...) Kapoun, gádžo tak nadáváme my.*¹⁵²

Klíčovým pojmem je slovo gádžo, které *Slovníček „Světská hantýrka“* překládá jako sedlák, usedlý člověk či divák.¹⁵³ V prvních dvou možných překladech se jedná o možnou narážku na jedince žijící nekočovným způsobem života, ve třetím je gádžo přeložen jako divák. Jelikož se jedná o slovníček z roku 1936, tedy z doby, kdy k řemeslu světských patřilo ještě divadlo, zápasnická aréna či loutkové divadlo, můžeme sledovat postupnou transformaci významu jednotlivých výrazů. Velmi výmluvně působí věta „gádžové koumají a neceltěj – diváci se dívají na neplatí“.¹⁵⁴

Lingvisté, kteří zkoumali světský jazyk a našli více než třetinovou podobnost s romštinou, si položili otázku, zdali nejsou svěšťí pouze jeden z možných kmenů kočovných Romů na území Evropy. Tito vědci nakonec usoudili, že by svěšťí mohli patřit mezi potomky Romů, kteří se nazývají jako „párna“ (bílí Romové jenž se živili jako komedianti či loutkáři. „Párna“ neuměli tolik romsky a jejich pleť byla více světlá.¹⁵⁵ Tuto tezi do určité míry doplňuje Šturma slovy: „Převážné většina světských osob má snědou barvu pleti, ikdyž ne tak tmavou jako mají cikáni.“¹⁵⁶ Během historického vývoje však dochází zejména u Romů k asimilačním tendencím a tyto dvě sociální skupiny se se světskými se rozcházejí.

Nyní je možno říci, že světský nepovažuje sám sebe za Roma popřípadně své předky, jelikož díky jejich sociální stigmatizaci by jej toto označení diskreditovalo. Během soupisu kočovných osob, který byl vytvořen roku 1959 se svěšťí oficiálně

¹⁵⁰ SUK, Jaroslav. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze, 1993. s. 41.

¹⁵¹ SUK, Jaroslav. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze, 1993. s. 41.

¹⁵² Paní Pavlína, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁵³ PODZIMEK, Jaroslav. *Slovníček „Světská hantýrka“*. Praha: Nákladem časopisu „Bezpečnostní služba“, 1936. s. 27.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha: Maxdorf, 2006. s. 24.

¹⁵⁶ NĚMEC, Bohuslav. *Kriminalistický sborník: časopis pro kriminalistiku, soudní lékařství, trestní právo a příbuzné obory*. Praha: Ministerstvo vnitra ČSR, 1957. s. 345.

postavili proti zařazení mezi Romy, jelikož tento krok považovali za urážlivý.¹⁵⁷ Naopak Romové se ke světským velmi silně hlásí, jelikož postavení světských je může sociálně zvýhodnit.

V této kapitole považuji za důležité, všimnout si jednotlivých vazeb mezi Romy a světskými, jak vazeb příbuzenských, tak i sdílenou životní strategií (kočování). Problému jazyka jsem nechtěl věnovat více prostoru, poněvadž se jedná o antropologickou práci a analýza jazyka je charakteru především lingvistického. Pro můj další výzkum světských bude však lingvistických rozbor jazyka zcela jistě nutný. Vztah Romů a světských považuji za velmi široké téma, proto tato kapitola slouží čistě jako nástin dalšího výzkumu.

5.8. Odchod od světských

Během práce jsem několikrát poukazoval na tradiční kulturní prostředí světských, jejich sdílenou identitu či silnou rodinnou tradici a vazby. Z takového prostředí je vždy těžké vystoupit. Proto se můj zájem obrátil také na proces opuštění sociální skupiny světských. Tato otázka byla zčásti motivována paní Pavlínou, mým nejstarším respondentem. Během rozhovoru mi sdělila obavu, že nová generace má tendence řemeslo světských opustit. Proto jsem tuto otázku položil nejmladší informátorce slečně Anetě, která je vnučkou paní Pavlín, která pohled své babičky sdílí. Za vinu to dává nedostatečné výchově.

*Ti mladší, už teď v téhle generaci, už to upadá. Co jsou mladší než my, tak začínají trochu trojčit, ale stejně si myslím, že u toho budou.*¹⁵⁸

Uvádí, že je to především období dospívání a mládí, které se vyznačuje určitou formou vzdorou a revolty vůči svému okolí, během kterého dochází u světského k touze opustit ostatní. Tato touha však s přibývajícím věkem a upadá, důvodem pozdější uvědomění si rodinné kontinuity a důležitosti zachování rodinné tradice. Nejčastějším důvodem k trvalému odchodu a změně životního stylu bývají zejména dysfunkční rodinné vztahy.

¹⁵⁷ NĚMEC, Bohuslav. *Kriminalistický sborník: časopis pro kriminalistiku, soudní lékařství, trestní právo a příbuzné obory*. Praha: Ministerstvo vnitra ČSR, 1957. s. 344.

¹⁵⁸ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

*Ale tak stane se, že vdejde jo, protože né všude, to je tak jak mezi normálníma lidma, to není doma v pořádku. Já teda znám plno rodin mezi náma, kde je to takový harmonický. No a z toho máte tady třeba jednu z dvaceti, kde je to třeba špatný, kde si nadávají, no a to dítě to tam nevydrží a najde si holku z místních a normálně se usadí na jednom míst.*¹⁵⁹

Z výpovědi narátorky tedy vyplývá, že odchod je možný, pokud je spojen s konkrétním problémem. Tato výpověď je však v rozporu s informacemi, které jsem získal od paní Dominiky.

T: Nejsou tady nějaké tendence u té nové generace, že by odešli?

pí. Dominika : To je právě to, co vy mě nechápete, to je automatický.

T: Automatický?

pí. Dominika: To je automaticky daná věc, to je tak automaticky daná, prostě ty děti dělaj to, co dělali jejich rodiče.

T: Dříve to tak fungovalo všude, že se řemesla předávala, teď už tolik ne.

*pí. Dominika: Asi ano, ale u nás u světských to tak prostě funguje.*¹⁶⁰

Stejně se i vyjadřuje matka paní Dominiky.

*pí. Pavlína.: To máte třeba jako vod herců ty děti, jdou zase pokračovat v té koleji.*¹⁶¹

U mladší generace je tedy vidět, že má určité sklony, přemýšlet o možném odchodu, avšak ve starší generaci je tato možnost zcela zamítnuta. Toto zamítnutí je zdůvodněno tradicí, která je pevně daná a neměnná.

pí. Pavlína: To je krev

*pí. Dominika: To je krev, ty děti už jsou k tomu vedený.*¹⁶²

5.9. Závěrečné shrnutí výsledků výzkumu

Skrze získaná data jsem vytvořil možné teorie, které charakterizují svět světských. Poukázal jsem na pojetí askriptivního statusu a jeho vztahu vůči sociální

¹⁵⁹ Slečna Aneta, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁶⁰ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁶¹ Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

¹⁶² Paní Dominika, rozhovor uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně.

identitě světského. Vzhledem ke specifickým kočovného života, vyšlo najevo duální pojetí domova. Došel jsem k zjištění, že vzhledem k proměnlivosti školního prostředí nedochází u světských osob k socializaci ve vrstevnických skupinách. Podrobil jsem analýze jednotlivé předsudky, které se vztahují vůči světským a snažil jsem se je vysvětlit s ohledem na jejich život a možnou interpretaci z hlediska majority. Uvedl jsem příklady sociální kontroly s důrazem na tradiční výchovu a poukázal jsem na možné vazby k romskému etniku a spojitosti ke světským.

Všechny tyto jednotlivé témata se dají rozvést podrobněji, tato práce slouží jako možný nástin pro mou budoucí práci. V rozsahu této práce není dostatek prostoru věnovat se všem tematickým okruhům v jejich plné šíři, ale vytvořit platformu pro budoucí výzkum v této oblasti.

ZÁVĚR

V úvodu práce jsem položil otázku „Kdo je světský?“. Na tuto otázku jsem se snažil odpovědět skrze dostupné informace a terénní výzkum, který jsem provedl. V centru mého zájmu bylo vnímání reality světského jedince, jeho pojetí příbuzenství a rodiny, vztah ke kočování a následně jeho smýšlení o významu domova. Tyto jednotlivé oblasti jsem prozkoumal a tím jsem se snažil o možný ucelený pohled na člověka, jenž se definuje jako světský. Dále jsem poukázal na rozdílné fungování kulturních a společenských procesů, které nacházíme u světských v kontrastu k majoritní společnosti. Svou práci považuji za přínosnou především z důvodu otevření tématu světa světských na poli sociálních věd.

Skrze výzkum, který je založen na informacích od světských, jsem vytvořil možný pohled na svět světských, který je velmi specifický a zajímavý. Setkal jsem se se skupinou lidí, kteří jsou kvůli nevyhnutelným sociálním procesům ve společnosti vnímání do určité míry negativně. Prací se snažím tyto určité předsudky vyvrátit a tím rehabilitovat pověst světských u majoritní společnosti.

Jak jsem již uvedl, tato práce slouží jako nástin pro další výzkum. Zcela jistě jsem nevyčerpal všechny možné témata, která se ke světským váží, proto se budu snažit ve výzkumu pokračovat. Oblasti, kam může další bádání směřovat vidím zejména v pojetí rodiny a manželství a celkově tedy příbuzenství, přínosný by mohl být také výzkum zaměřený na nejmladší generaci světských a jejich pohled na předávání rodinné tradice či na dynamiku kulturních vzorů, které procházejí neustálou transformací. Dalším nesmírně zajímavým tématem, by mohl být vztah světských a dnešních Romů. Skrze tento výzkum jsem mohl nahlédnout do života lidí, kteří jsou velmi hrdí na svůj původ, předky a činnost, kterou vykonávají. Rodina je hlavní hodnotou jejich života. S ohlednutím na současnou krizi hodnot v majoritní společnosti, mohou světští fungovat jako cenný zdroj inspirace.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Prameny

- Rozhovor s paní Dominikou, uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně. Vedl Jakub Tichý. Audionahrávka a přepis v držení autora práce.
- Rozhovor se slečnou Anetou, uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně. Vedl Jakub Tichý. Audionahrávka a přepis v držení autora práce.
- Rozhovor s paní Pavlínou, uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně. Vedl Jakub Tichý.
- Rozhovor s panem Pavlem, uskutečněný v listopadu 2012 ve Zlíně. Vedl Jakub Tichý. Audionahrávka a přepis v držení autora práce.

Bibliografie

- *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov.* Praha: Maxdorf, 2006. 413 s. ISBN 8073450860.
- ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků.* 1. vyd. Praha: Prostor, 2004. 574 s. ISBN 8072601253.
- BARKER, Gary. *Použití kvalitativních výzkumných metod při postupech rychlého posuzování zneužívání drog ve společnosti.* 1. vyd. Brno: Sdružení Podané ruce; Boskovice: Nakladatelství Albert, 1999. 60 s. ISBN 8085834782.
- BERGER, Peter L. – LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění.* 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- CIHLÁŘ, Ondřej. *Nový cirkus: s doslovem O atribuci divadlu od Jana Dvořáka.* 1. vyd. Praha: Pražská scéna, 2006. 263 s. ISBN 80-86102-55-6.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál.* 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-465-6.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie.* 1. vyd. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- HANČL, Antonín. *Ejhle, cirkusy a varieté: První český cirkusový slovník.* 1. vyd. Brno: Rovnost, 1995. 164 s. ISBN 80-85826-09-7.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 8073670402.
- KAŠPAR, David, 2003. *Divadlo a cirkus, aneb, Kapitoly o vzájemném vztahu.* Praha. Bakalářská diplomová práce. Akademie múzických umění v Praze. Katedra produkce. Vedoucí práce Jiří PITTERMANN.

- KLUDSKÝ, Karel – CIBULA, Václav. *Život v manéži*. 1. vyd. Praha:, 1966. 184 s.
- LIÉGEOIS, Jean-Pierre. *Rómovia, cigáni, kočovníci*. 2. vyd. Bratislava: Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy Academia Istropolitana, 1997. 272 s. ISBN 8096767429.
- MALINA, Jaroslav et. al. Antropologický slovník aneb Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění). [CD-ROM]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. 303 s. ISBN 9788072045600.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. 161 s. ISBN 8086429199.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. vyd.. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. 250 s. ISBN 8086429059.
- NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 129 s. ISBN 8024404974.
- NĚMEC, Bohuslav. *Kriminalistický sborník: časopis pro kriminalistiku, soudní lékařství, trestní právo a příbuzné obory*. Praha: Ministerstvo vnitra ČSR, 1957.
- NOWICKA, Magdalena. Mobile Locations: Construction of Home in a Group of Mobile Transnational Professionals. *Global Networks*. 2007, 7, 1. s. 69 – 89.
- PAVLOVSKÝ, Petr – ZDEŇKOVÁ, Marie et. al. *Základní pojmy divadla: teatrologický slovník*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 348 s. ISBN 80-7277-194-9.
- PETRUSEK, Miloslav – VODÁKOVÁ, Alena – MAŘÍKOVÁ, Hana. *Velký sociologický slovník. II, P-Ž*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. s. 749 – 1627. ISBN 8071843113.

- PODZIMEK, Jaroslav. *Slovníček „Světská hantýrka“*. Praha: Nákladem časopisu „Bezpečnostní služba“, 1936. 70 s.
- SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 402 s. ISBN 978-80-7419-019-3.
- SUK, Jaroslav. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze, 1993. 137 s. ISBN 80-900632-9-2.
- ŠVAŘÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára et. al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- WURMOVÁ, Alžběta, 2011. *Cirkus a nomádství*. Brno. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Adéla SOURALOVÁ.
- YIN, Robert K. *Case study research: design and methods*. 4. vyd. SAGE Publications, 2003. 240 s. ISBN 9781412960991.

Elektronické zdroje

- *Cirkus je exotika a ženy přitahuje, říká principál Jiří Berousek.* [online]. Dostupné na www: http://xman.idnes.cz/cirkus-je-exotika-a-zeny-pritahuje-rika-principal-jiri-berousek-pw2-/xman-rozhovory.aspx?c=A111116_153248_xman-rozhovory_fro [cit. dne 25.3.2013].
- *Diskuze: Co dělají kolotočáři v zimě.* [online]. Dostupné na www: <http://www.zpovednice.cz/detail.php?statusik=360338&kateg=1&nove=0&orderbyide> [cit. dne 25.3.2013].
- *Diskuze: Co si myslíte o světských?* [online]. Dostupné na www: <http://www.votocvohoz.cz/forum/co-s-tim/63719-co-si-myslite-o-svetskych> [cit. dne 25.3.2013].
- *Náš venkov: Světští. Dům na vesnici, domov na štacích.* [videozáznam online]. Režie: VŠELICHOVÁ, P. Dostupné na www: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097944695-nas-venkov/407235100041012-svetsti/video/>
- *Nejsme komedianti ani kolotočáři. Jsme světský!* [online]. Horácké noviny. Dostupné na www: http://www.horacke-noviny.com/zprava-nejsme_komedianti_ani_kolotocari._jsme_svetsky!-2184.htm [cit. 25.3.2013]
- *Rodinné křížovatky.* [videozáznam online]. Dostupné na www: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102412465-rodinne-krizovatky/307295350030005-svetsti-domaci/>